6.134.

ЕВГЕН ДМИТРОВСЬКИЙ

ЗАГРАЙТЕ СТРУНИ

ПІДРУЧНИК ГУРТОВОЇ ТА ОДИНИЧНОЇ ГРИ НА МАНДОЛІНІ, МАНДОЛІ І ҐІТАРІ — З ДОДАТКОМ ВЯЗАНОК ПІСЕНЬ НА МАНДОЛІНОВУ ОРХЕСТРУ.

ВИДАННЯ
ІВАНА ТИКТОРА

„СТРІЛЕЦЬКІ ПІСНІ“ Видання Музичної Бібліотеки „Нашого Прапору“.

Мельодії А. Баландюка, М. Гайворонського, Л. Лепкого, Р. Купчинського, Галицькі народні пісні, пісні з Великої України, мельодії УСС ів, **в укладі Богдана Вахнянина.**

Всі пісні згармонізовані в трьох укладах на хори: мішаний, мужеський і жіночий (дитячий). Кожна пісня — це три партитури на всі три хори. Ця серія має такі пісні:

1. А хто хоче війну знати,
2. Бистра вода,
3. Бо війна війною,
4. Вдаряй мечем,
5. Віє вітер,
6. Гей, на горі там женці жнуть,
7. Гей, там у Вільхівці,
8. Гей, там у полі,
9. Гимн Коша,
10. Журавлі,
11. Зажурились Галичанки,
12. Заквітчали дівчатонька,
13. Засумуй, трембіто,
14. Зелений, дубочку,
15. Їдуть, їдуть Чорноморці,
16. Їхав стрілець на війноньку,
17. Йде Січове Військо,
18. Казала дівчина,
19. Кладочка,
20. Колись, дівчино мила,
21. Курилася доріженька,
22. Мав я раз дівчиноньку,
23. Ми йдемо вперед,
24. Най жиє Великий Комтур,
25. Нема в світі кращих хлопців,
26. Не сміє бути в нас страху,
27. Ой, впав стрілець,
28. Ой, зацвила черемха,
29. Ой, зза гори чорна хмара,
30. Ой, їхав я кола млина,
31. Ой, казала мати,
32. Ой, любив та кохав,
33. Ой, нагнувся дуб високий,
34. Ой, сяду я край віконця,
35. Ой, та зажурились,
36. Ой, там за Дунаєм,
37. Ой, у полі верба,
38. Ой, у полі нивка,
39. Пасла дівка лебеді,
40. Прощай, дівчино,
41. Питається вітер смерти,
42. Слава, Отамане!
43. Стоїть явір над водою,
44. Хлопці, алярм!
45. Як з Бережан до кадри,
46. За рідний край,
47. За твої, дівчино,
48. За Україну,
49. Ізза гори високої,
50. Ірчик,
51. Кедь ми прийшла карта,
52. Коби скорше з гір,
53. Лунає клич,
54. Маєва нічка,
55. Накрила нічка,
56. Ой, видно село,
57. Ой, у лузі,
58. Ой, чого ж ти зажурився,
59. Грай, музико,
60. Човник хитається.

Ціна: кожна пісня відразу на три хори від ч. 1—44. Коштує всього по 30 грошів (з перасилкою по 35 гр.). Більші пісні від ч. 45—60 коштують по 60 грошів (з пересилкою по 65 гр.). Полотняна оправа з золотодруком осібно 2·— злоті. **Точні передплатники „Нашого Прапору“** можуть дістати цілий комплєт **60 пісень то є 180 партитур разом з полотн. оправою тільки за 18·— злотих.**

Замовлення враз із висилкою належитости треба слати на адресу: **"Наш Прапор" Львів, вул. Руська 18. І.** чек. конто 500.277.

ЕВГЕН ДМИТРОВСЬКИЙ

16.139.
Львів. Бібліотека
АН УРСР

ЗАГРАЙТЕ СТРУНИ

ПІДРУЧНИК ГУРТОВОЇ і ОДИНИЧНОЇ ГРИ НА МАНДОЛІНІ, МАНДОЛІ і ҐІТАРІ — З ДОДАТКОМ ВЯЗАНОК ПІСЕНЬ НА МАНДОЛІНОВУ ОРХЕСТРУ

БІБЛІОТЕКА
НАУК. ТОВ. ІМ. ШЕВЧЕНКА
ЛЬВОВІ

ЛЬВІВ 1938.
ВИДАННЯ ІВАНА ТИКТОРА

Ч956.691

Ч664.717

ВСІ ПРАВА ЗАСТЕРЕЖЕНІ
Copyrigt by Editor

Друкарня Ст. Інст. в ар. Івана Тиктора, Львів, вул. Бляхарська 9.

...ніб ім. В. СТЕФАНИКА
АН УКРАЇНИ
І. 189506

Львівська державна
наукова бібліотека
№ 2979

Від автора

Музична культура нашого села й міста з кожним днем скоро зростає; в парі з тим зростає і запотребування на всякого роду музичну літературу, а головно на музичні підручники. Відчуваючи продовж своєї довголітньої інструкторсько-диріґентської праці недостачу тих саме українських музичних підручників, між іншим і в ділянці мандолінової музики, я рішився бодай у цьому невеликому відтинкові заповнити цю прогалину і спорядити оцей підручник. Подібні підручники в інших мовах для нашої української музики ніяк непригожі.

На цьому місці хотів би я подякувати Вп. учит. К. Кузикові за його цінні уваги й вказівки відносно зложення цього підручника й Вп. проф. композиторові Б. Вахнянинові за перегляд й справлення музичного тексту.

Джурин — Львів, 1937 р.

Автор.

В с т у п

ЯК ЗАЛОЖИТИ МАНДОЛІНОВИЙ ГУРТОК.

Музика — це вислів наших почувань у звуках, а що в людини завжди є нахил до висловлювання почувань своєї душі, тому то й не диво, що відколи існує людство, від цеї ж пори існує музика. Чим на вищий щабель культури підносилась людина, тим і спосіб висловлювання її почувань ставав досконаліший; від простого й невиробленого співу та примітивних інструментів дійшов до теперішньої модерної музики.

Одними з інструментів, що на них можна висловлювати навіть дуже ніжні полети нашої душі — це мандоліни й ґітари. Вміла й вироблена гра на цих інструментах, вже поодиноко може викликати в нас захоплення, а вже багато краще промовляє спільна, гуртова гра. Мандоліновий гурток, це річ дуже гарна, а при тому некоштовна. До того нема майже місцевости, де б не можна було стрінути цих інструментів. Бракує тільки когось, щоб зєднав тих мандоліністів і ґітаристів у гурток і гурток цей провадив. Трапляється й таке, що дехто хотів би заложити мандоліновий гурток, та не знає, як до цього братись, або сумнівається, чи з веденням дасть собі раду. А це річ не дуже то трудна, ані складна. При добрій волі й послідовності всякі труднощі й перепони зчасом легко поборюється.

Приступаючи до зорґанізування мандолінового гуртка, мусимо найперше зібрати охотників, хлопців — дівчат, й заздалегідь обдумати його склад. Найпростіший склад мандолін. гуртка — це дві-три мандоліни й ґітара. Відповоідно до кількости грачів може бути й різний склад гуртка, пр. дві перші мандоліни, дві другі, одна третя (краще мандоля) й дві ґітари — разом сім інструментів. До цього складу можна додати ще одну першу мандоліну й цілий склад буде мати вісім грачів, мандолю — девять грачів, третю ґітару — десять грачів. Склад з дванадцяти грачів: І. голос — 4 мандоліни, ІІ. — 3 мандоліни, ІІІ. — дві мандолі й 3 ґітари; ще одна мандоля з ґітарою й одержимо дуже добрий склад з 14-ти грачів. Виповнюючи склад гуртка, обсаджуємо найсильніше крайні голоси (перші мандоліни й ґітари) й відповідно до них середні. При більшому складі необхідний бас-берда. Добрий середній склад — це гурток з 10-ти, або 12-ти грачів. При закупні інструментів добре є порадитися й попросити фахівця, щоб він їх випробував, бо деякі з них можуть бути неправильно збудовані й тому „фалшиві".

Найкраще зорґанізувати мандоліновий гурток, як секцію при школі, читальні, або якому іншому товаристві, бо тоді є запорука, що гуртком буде кому опікуватись і як відпаде якийсь грач, то на його місце скоро знайдеться другий. Мандолінову музику всі дуже люблять й такий гурток міг би нераз виступати на різних концертах, святах. Зокрема такі музичні гуртки дуже є потрібні в наших читальнях при аматорських гуртках. Кошти інструментів невеликі, а до того й нетрудно на них грати. Тож берімось орґанізувати мандолінові гуртки!

Перша частина

Опис інструментів.

Заки приступимо до властивої гри, пізнаємо найперше інструменти, що на них будемо грати.

I. Мандоліна (рис. 1): складається з коробки (к),

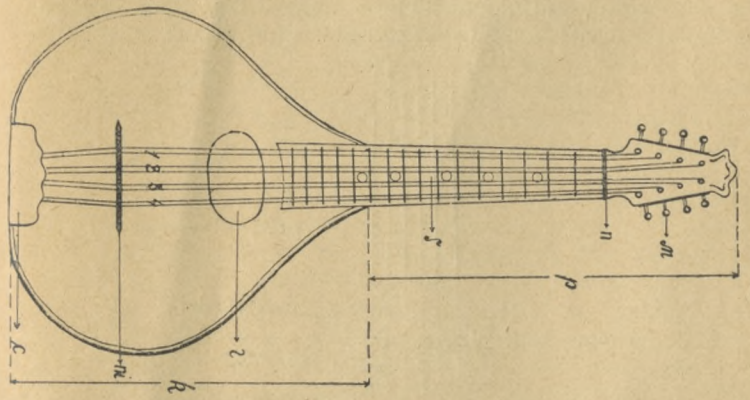

Рис. 1.

що називається кадовбом, або „пудлом" і з ручки (р). Кадовб складається з верхньої і спідньої дек, та з боків. Струни (1, 2, 3, 4, числячи від найгрубшої) зачіплені до струнника (с) йдуть через підставку (пі) понад отвором-голосником (г) у верхній деці й понад ґрифом (ґ) з поперечними порогами; переходячи через поріжок (п), йдуть до машинки (м), що складається з ключів, якими натягаємо струни й строїмо інструмент. Струни зовуться: 1. g (ґ). 2. d (д), 3. a (а), 4. e (е)[1]). Білі колесцятка в деяких переділках служать для легчої орієнтації в початковій грі.

II. Мандоля, щодо вигляду така сама, як мандоліна, тільки більша й видає звуки о октаву нищі.

III. Гітара (рис. 2.) — шестиструнний інструмент,

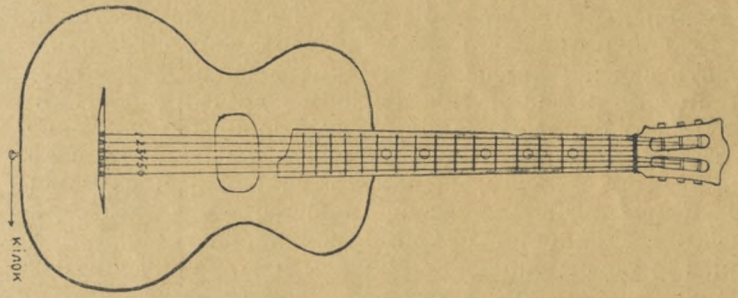

Рис. 2.

якого поодинокі частини зовуться подібно, як у мандоліні. Три перші басові струни зовуться: 1. G, 2. C, 3. D; три чергові акордові зовуться: 4. g, 5. h, 6. d.

На мандоліні й мандолі граємо при помочі перця — перкуємо.

[1]) В музиці принято послугуватись латинськими буквами,

З гітари видобуваємо звуки, смикаючи (шарпаючи) струни пучками правої руки: грубим пальцем скубаємо один з трьох басів, а трьома черговими пальцями — три прочі акордові струни.

Бас — берда — це двоструновий інструмент (струни подвійні); перша струна зоветься g, друга d. Грається стоячи: лівою рукою тримаємо ручку-держак, правою узброєною в кусень твердої скіри ударяємо по струнах. Струни притискаємо до порогів цілою лівою рукою.

Як держати інструмент та як на ньому грати.

Передумовою доброго грання є те, щоб кожний грач вигідно сидів і в належний спосіб держав інструмент. В лівій, трохи піднесеній руці, між грубим і вказуючим пальцями держимо ручку. Пальці дещо зігнені; вказуючий палець при держанні мандоліни, чи мандолі лежить над другим порогом. При держанні гітари грубий палець має бути між першим і другим порогами Інструмент опираємо на ліву ногу, горішньою частиною до грудей так, щоб грач міг бачити скісно від гори до долини верхню деку, на яку то спираємо передрам'я правої руки. Інструмент не повинен рухатися. Для легчого держання інструменту зачіпляємо до кілка в гітарі, або до струнника в мандоліні й до ручки шнурок та перевішуємо його через плече.

На мандоліні й мандолі граємо в цей спосіб, що перкуємо по струнах перцем. Перце держимо в трьох пальцях правої руки: в грубому, вказуючому й середньому. Перкуємо, ударяючи по струнах перцем в долину й до гори. Удари повинні слідувати по собі якнайскоріше, при чому перкуючи одну струну, не смі ємо зачіпати перцем другої. Граючи, опираємо легко праву руку на мандоліні, чи мандолі рівнобіжно до струн. Рука з перцем має виставати поза місток; решта передрамени придержує інструмент. Перцем ударяємо по струнах прямовісно й легко. Перкуємо звичайно над голосником блище підставки. Перкуючи вище голосника, будемо мати голос тихший, миліший, блище підставки — твердший, придавлений. Руки не належить висувати задалеко поза підставку, щоб не здушувати долонею голосу, дотикаючи нею нехотячи до струн.

На гітарах граємо пальцями правої руки, якої передрам'я є сперте на верхній деці. Грубим пальцем смикаємо басові струни зараз за голосником від сторони підставки, трохи нище голосника смикаємо іншими пальцями, які треба дещо зігнути й у скісному порядку тримати (гл. рис. 3). Малий палець ходить свобідно.

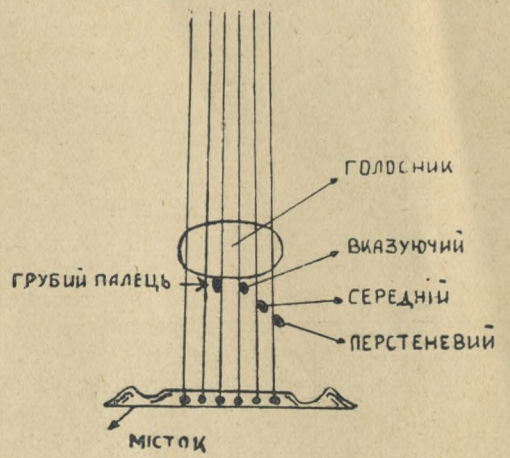

Рис. 3.

Грубий палець заосмотрюємо часом в бляшаний або кавчуковий перстень; баси дзвенять тоді більш металічно.

Строєння інструментів.

Перед грою належить кожний інструмент вистроїти. Найлегче строїти інструмент до камертону, або строєвих вилок (рис 4. а, б).

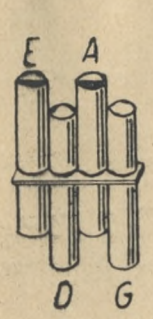

Рис. 4 а)

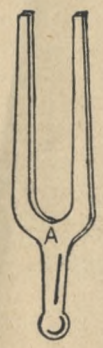

Рис. 4 б).

Кожна з трубочок камертону видає звук, що відповідає одній зі струн мандоліни або мандолі; до цього звуку достроюємо відповідну струну. Може трапитись, що маємо лиш строєві вилки, або й їх немаємо. Тоді поступаємо слідуючо: строїмо струну „a", зрівнюємо обі струни, щоб однаковий звук видавали й відтак притискаємо її перстеневим пальцем в сьомій переділці перед самим порогом На цей звук, що його тепер одержимо, строїмо струну „e . Струна „d", притиснена в сьомій переділці повинна видати той самий звук, що й чиста струна „a". Якщо видає звук нищий, так підтягаємо її, вищий — так знижуємо. Подібно струна „g' притиснена в сьомій переділці повинна видати той сам звук, що чиста струна „d" При строєнню треба вважати, щоб струни не перетягнути, бо легко може урватись й не треба інструменту високо строїти, бо тоді він стає „твердий" до гри. Маючи настроєну одну мандоліну, строїмо до неї прочі. Мандолю строїмо так само, як мандоліну.

Про добре й згідне настроєння двох мандолін переконуємось в цей спосіб, що притискаємо в 5-ій, або й ще вищій переділці пр. струну „a" й у такій самій переділці другої мандоліни таку саму струну; якщо видають один і той сам звук, то значить, що є добре вистроєні, якщо ні, так вирівнюємо одну до другої, залежно котру до котрої строїмо, або котра краще є вистроєна.

Строєння мандоліни (Рис. 5.), чи гітари (Рис. 6.) на рисунку можнаб так представити:

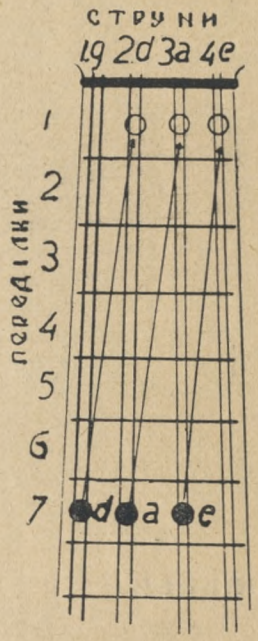

Рис. 5.

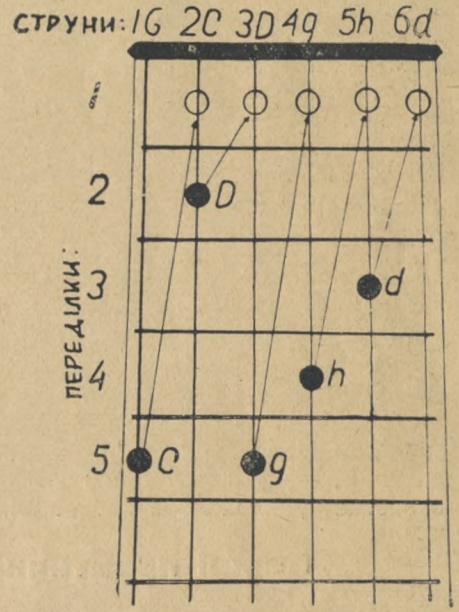

Рис. 6.

Прямовісні, подвійні лінії — це струни, поперечні — це пороги, замазані колесцята в сьомих переділках кажуть нам, що тут саме належить притиснути струну, щоб одержати той самий звук, що його видає чи-

ста, колесцятком зазначена сусідня струна, на яку вказує стрілка.

На вижче поданім рисунку (ст. 7. рис. 6) бачимо, як строїться ґітару.

Басові струни (1, 2, 3) — означені великими буквами, акордові (4, 5, 6) малими. Порожні колесцятка — це чисті струни, замазані — вказують де належить притискати струну; стрілки вказують з котрими належить притиснені зрівнювати.

Шоста струна, як знаємо й з рисунку бачимо нз. „d". Вона видає той сам звук, що чиста мандолінова струна d", отже обі ці струни й мандолінову й ґітарову належить однако настроїти. П'яту струну „h" притискаємо в третій переділці (звичайно говоримо — на третьому порозі) й зрівнюємо з чистою шостою. Четверту притискаємо в четвертій переділці й достроюємо до чистої п'ятої, третю притискаємо в п'ятій переділці й зістроюємо з чистою четвертою, друга — притиснена в другій переділці повинна рівнати з чистою третьою, перша – притиснена в п'ятій переділці має видати той сам звук, що чиста друга.

Це — т. зв. московський стрій ґітари; є ще інші строї. пр. віденський (E A, D, g, h. e), італійський, турецький, еспанський. Ми будемо уживати строю московського, бо він є в нас найбільш поширений.

Перші практичні вправи.

Маючи настроєні інструменти, можемо приступити до перших практичних вправ. Гурток ділимо на дві ґрупи: в першій ґратимуть мандоліни й мандолі, в другій ґітари. Та заки зачнемо грати, мусимо навчитись рівномірности в грі, т. зн. мусимо в один час зачинати грати й в один час кінчити. В противному випадкові панував би нелад, а його в музиці не сміє бути. Щоб навчитись цієї рівномірности, перейдемо кілька вправ.

Перша ґрупа:

Кожний грач держить поправно в л вій руці інструмент, а в правій перце. Знаючи назви струн, ґратимемо найперше з пам'яти, без нот, про які й так ще нічого не знаємо. Зачнемо зі струни „a". Провідник числить голосно: 1, 2, 3, 4. Всі грачі легко стукають в такт числення стопою й на чергове число „1" зачинають перкувати з гори в долину. Перкуємо аж до четвертого піднесення стопи в гору. Тут переривається на момент перкування й рівночасно з ударом стопи на нове число „1" зачинаємо дальше перкувати. Так повторяємо багато разів, аж наберемо певности в грі й стуканні.

На письмі можна б це так представити:

Струна	a	a	a	
	1, 2, 3, 4	1, 2, 3, 4	1, 2, 3, 4	і т. д.

„A" означає струну, числа-удари, поперечні чертинки-переривання перкування.

Подібно вправляємо й на прочих струнах:

d	d	d	
1, 2, 3, 4	1, 2, 3, 4	1, 2, 3, 4	і т. д.
g	g		
1, 2, 3, 4	1, 2, 3, 4	і т. д.	
e	e		
1, 2, 3, 4	1, 2, 3, 4	і т. д.	

Дальші вправи:

g	g	d	d	a	a	e	e
1,2,3,4	1,2,3,4	1,2,3,4	1,2,3,4	1,2,3,4	1,2,3,4	1,2,3,4	1,2,3,4

Кількість ударів на кожний звук — м жемо змінювати, т. зн. можемо грати числячи не тільки 1, 2, 3, 4, але й 1, 2, 3|1, 2, 3 і т. д., або 1, 2,|1, 2 і т. д.

Друга група: гітари.

Кожний держить гітару по поданим вказівкам. Зачинаємо грати від першого баса „G", смикаючи його грубим пальцем правої руки з гори в долину. Відтак смикаємо до себе вказуючим пальцем чисту 4. струну „g". Смикаючи, не підносимо руки, що є оперта на верхній деці, тільки підкулюємо цей палець, щоб не чіпав струни Рівночасно висуваємо середній палець і смикаємо чисту п'яту струну „h", згинаємо середній палець й висуваємо перстеневий, та смикаємо ним шосту струну „d". Так повторюємо кілька разів. На перший удар смикаємо бас „G", на другий — 4-ту струну „g , на третій — „h", на четвертий „d". На образку виглядало б це так:

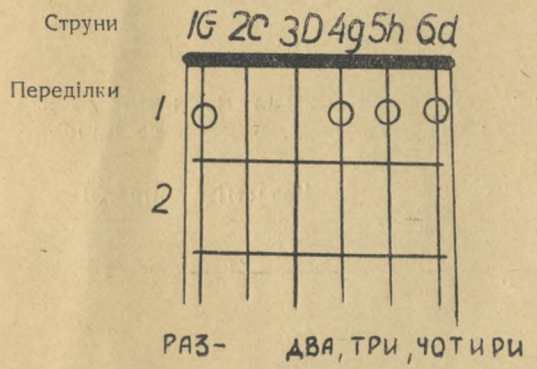

Рис. 7

Друга вправа наступна:

На „раз" смикаємо чисту струну „G", на „два" – 6-ту „d", на „три" 5-ту „h" і на „чотири" — 4-ту „g". Так повторюємо кілька разів.

Третя вправа:

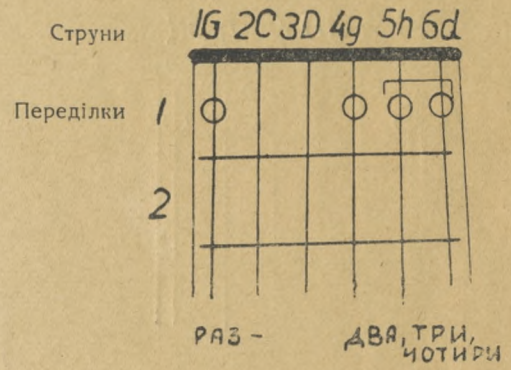

На перший удар — перший бас „G" на другий — 4. g, на третій і четвертий удари — 5 h і 6. d разом.

Рис 8.

Четверта вправа:

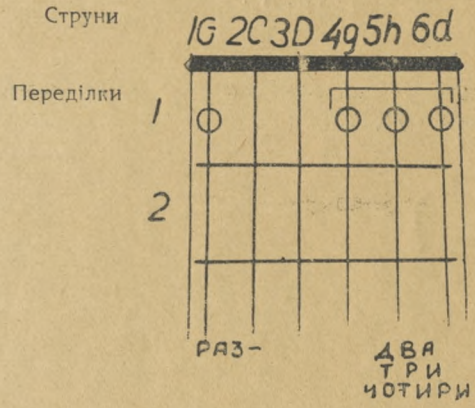

Рис. 9.

На перший удар бас „G", на чергових три удари всі три акордові струни разом.

П'ята вправа:

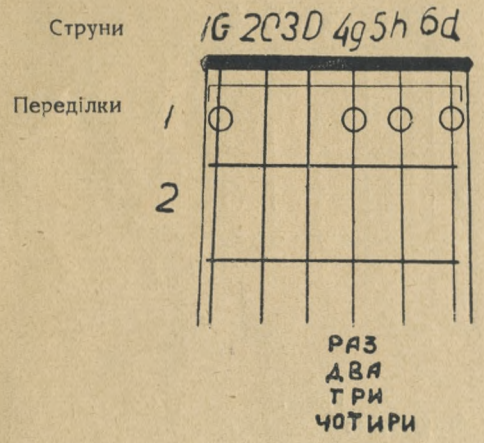

Рис. 10.

На кождий удар — всі зазначені струни разом. Це є т. зв кінцевий акорд*).

*) Акорд — це рівночасне звучання кількох звуків.

Друга частина

Деякі музичні завваги.

Подібно, як наші слова можемо написати на письмі буквами, так і звуки можемо значити на письмі значками. Вони звуться ноти. Ці значки-ноти пишемо на п'яти рівнобіжних лініях й міжлінійних полях, що творять разом т. зв. нотну систему. Лінії й поля числимо з долини до гори.

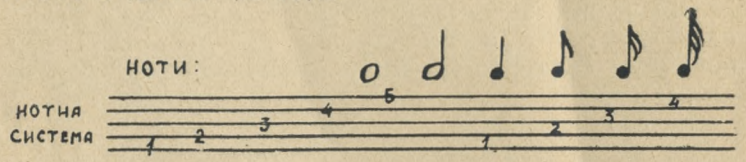

Рис. 11

Чим вище стоїть написана нота на нотній системі, тим вище звучить звук, який вона означає.

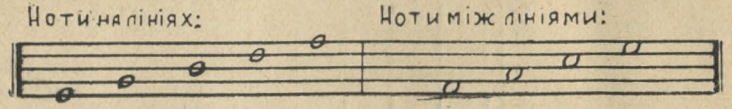

Рис. 12.

Щоб написати дуже низькі, або високі звуки, замало цих п'яти ліній нотної системи, тому послуговуємось ще помічними лінійками, що зовутся приписними; ті, що в низу — підписні, ті, що в горі — надписні.

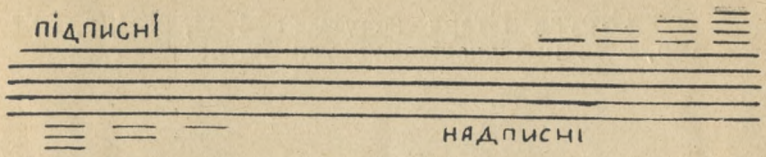

Рис. 13.

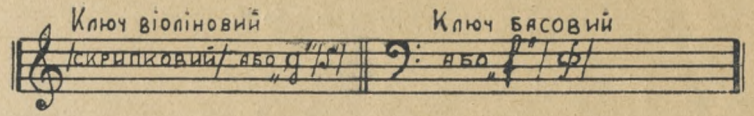

Рис. 14.

Кожна нота має свою назву; бере її від ключа, який пишемо на початку нотної системи. Уживаємо два роди ключів:

В ключі віоліновому ноти зовуться слідуючо:

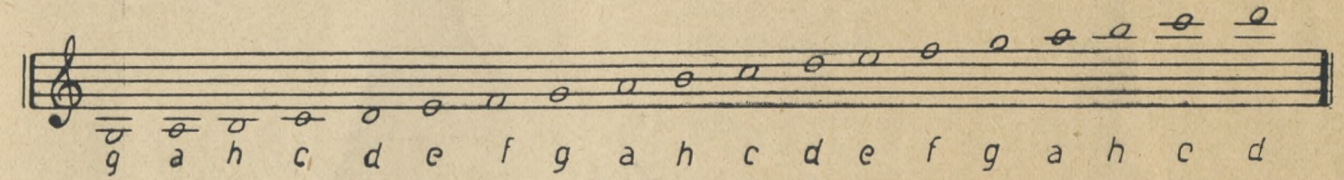

Рис. 15.

В ключі басовому:

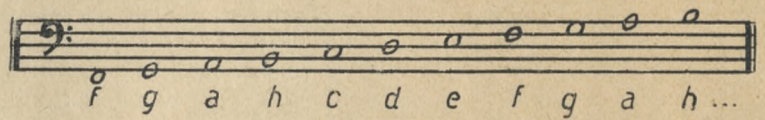

Рис. 16.

Нам треба затямиги назви нот в ключі віоліновому, бо тільки ним будемо послуговуватись. По блищому розгляді побачимо, що назви нот що деякий час повторюються; це тому, що в музиці маємо лише сім головних звуків, а вони є такі: C, D, E, F. G, A, H. Восьмий звук є повторенням першого. В музиці кажемо, що він є октавою першого звуку й дає початок для нового ряду звуків, пр. C. D, E, A ,F G H, c, d. e, f, g, a, h, c', d', e',f' і т. д. З повищого, бачимо, що „c“ є октавою для „C“, „d“ — для “D“, „e'“ — для „e“ і т. д.

—o—

Плян ґрифів.

Знаючи назви струн в наших інструментах і назви нот у віоліновому ключі, кожний буде цікавий знати де знаходяться ноти, що відповідають звукам струн наших інструментів. Струни мандоліни й мандолі однаково зовуться: g, d, a, e, отже й ті самі ноти будуть їм відповідати.

На першій струні „g" граємо кожну ноту, якого б вигляду вона не була, що написана під другою підписною лінійкою. Друга струна „d" відповідає кожній ноті, умішеній під першою лінією нотної системи. Третій струні „a" відповідає кожна нота уміщена на другому полі з долини. Врешті четверта струна „e" відповідає нотам, уміщеним на четвертому полі нотної системи. На письмі бачимо це так:

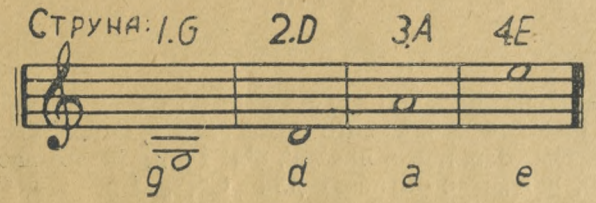

Рис. 17.

Струни ґітари зовуться: 1. G, 2. C, 3. D, 4. g 5. h, 6. d. Їм відповідають такі ноти:

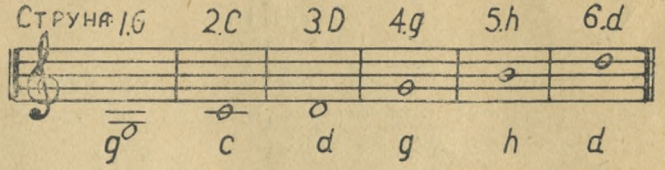

Рис. 18

Знаємо, що поміж деякими звуками, пр. d-g чи d-a є ще й інші звуки. Якже ці звуки видобути з наших інструментів? На це і є пороги. Звук „g" під другою підписною видає чиста струна „G"; щоб видобути черговий звук по „g", тобто „a" на другій підписній, притискаємо вказуючим пальцем лівої руки струну G" в другій переділці перед самим порогом. Звук „h" під першою підписною видає струна „G" притиснена середнім пальцем в четвертій переділці. Звук „c", на першій підписній матимемо, притискаючи перстеневим пальцем струну „G" в п'ятій переділці, На ґітарі цей звук видає ще другий бас „C", отже замість тиснути струну „G" в п'ятій переділці, можемо одержати той самий звук на чистому, другому басі „C". Звук „d" на мандоліні й мандолі видає струна „G" притиснена в сьомій переділці (знаємо це зо строєння), або чиста друга струна „D", на ґітарі цей звук видасть другий бас „C" притиснений на другому порозі, або чистий третій бас „D".

Дальші звуки: e, f, g, a і т. д., що йдуть у нотній системі в гору, видобуваємо як слідує:
На мандоліні й мандолі —

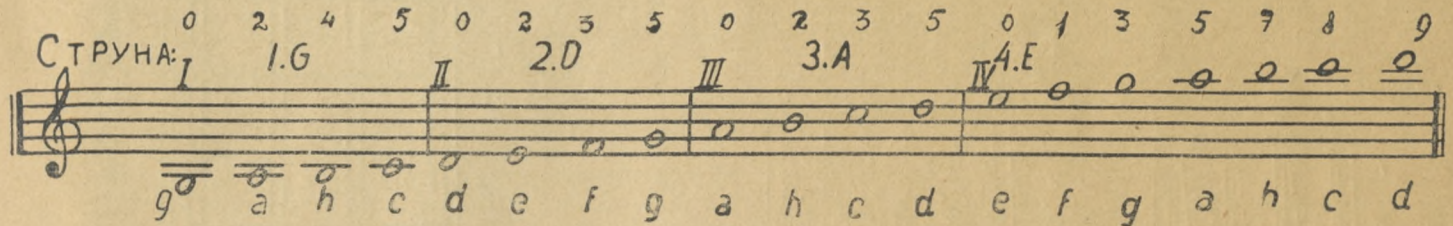

Рис. 19.

Першу групу звуків, означену числом „I“ граємо на струні „G“,‘ другу групу (II) — на струні „D“, третю (III) — на струні „A“, четверту (IV) — на струні „E“. Числа над нотами вказують переділки, в яких належить притиснути струну, щоб видобути бажаний звук. Хочемо пр. заграти звук „h“, якому відповідає нота, написана на третій лінії нотної системи. Звук цей знаходиться в третій групі. Звуки третьої групи граємо на третій струні „A“. Число „2“, що знаходиться над цею нотою вказує нам, що струну „A“ належить притиснути в другій переділці. Подібно поступаємо, як хочемо заграти якісь інші звуки.

На ґітарі —

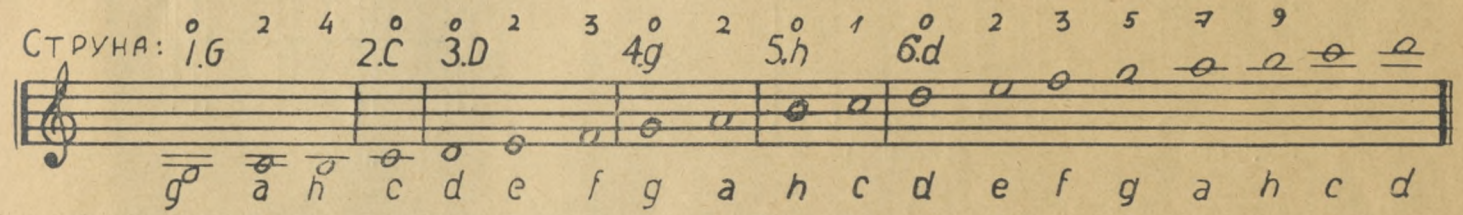

Рис. 20.

Над кожною групою є назначена струна, на якій дані звуки граємо. Числа вказують переділки, в яких слід притискати струни.

Образове представлення:

Мандоліна й мандоля:

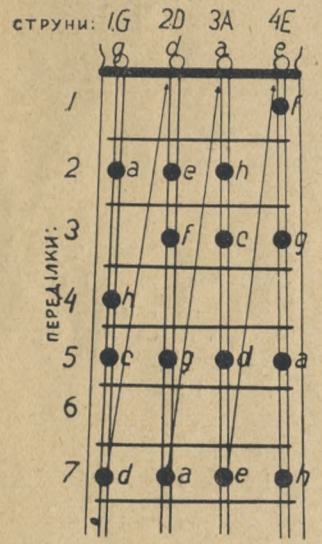

Рис. 21 а).

Ґітара:

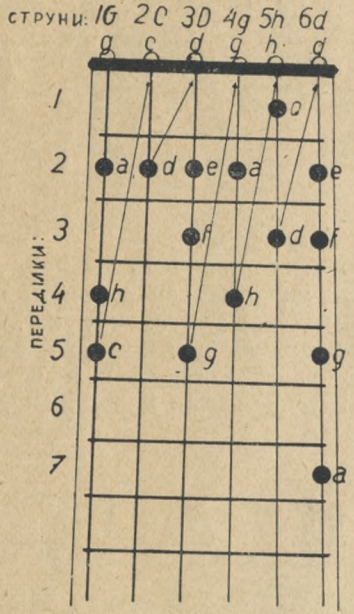

Рис. 21 б).

Черговий рисунок подає, якими пальцями треба притискати струни в перших 8-ох переділках мандоліни, або мандолі:

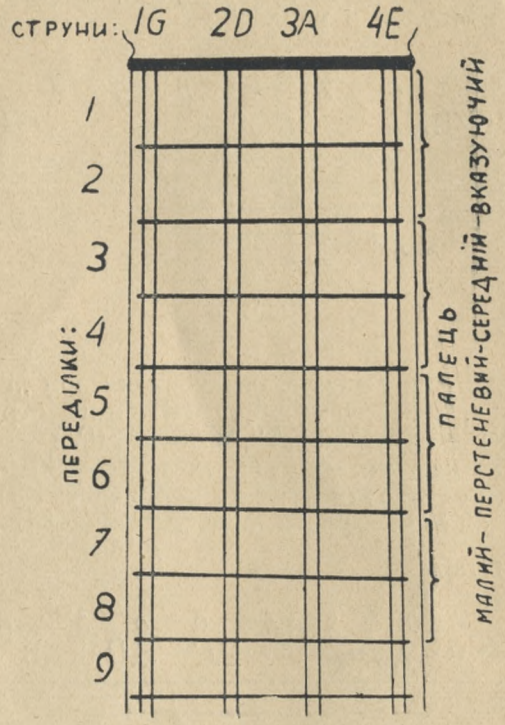

Рис. 22.

Ґітаристи послуговуються деколи при притискуванні першого й другого басів ще й грубим пальцем лівої руки. На це своєчасно звернеться увагу.

Ритм.

Прислухуючись якійсь мельодії-пісні, легко вичуваємо, що поодинокі звуки звучать не тільки вище, або нище, але й одні довше, а другі коротше, одні наголошуються сильнійше, другі слабше, а деякі звуки зовсім не мають якогось особлившого притиску наголосу. Дальше завважимо, що під діланням наголосу звуки гуртуються в групи, які можемо розложити на рівні щодо часу одиниці. Таке стале й рівномірне розчленення часу в музиці називаємо ритмом[1]). Інакше можемо сказати, що ритм — це міра часу в музиці.

По укладі ноти на нотній системі пізнаємо чи звук, який вона означає є вищий, або низший, а по вигляді пізнаємо, чи є довший, чи коротший. Довготу звучання поодиноких звуків міримо рівними одиницями часу т. зв. ударами. Найдовша є ціла нота; граємо її на чотири удари. Відтак йде півнота, чвертьнота, вісімка, шіснадцятка й тридцятьдвійка.

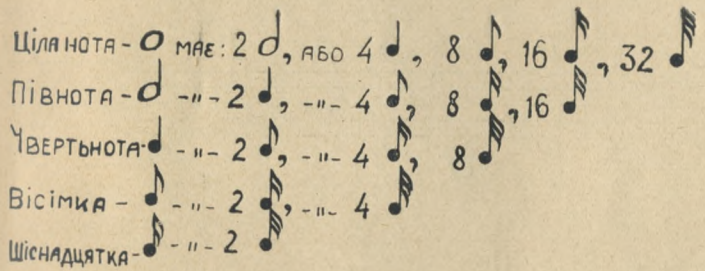

Рис. 23

[1])Др. Ст. Людкевич: Загальні основи музики, Коломия 1921.

Не завжди граємо; часом треба на деякий час замовчати. На означення мовчанки маємо всякого роду павзи, які щодо своєї вартости відповідають поодиноким нотам:

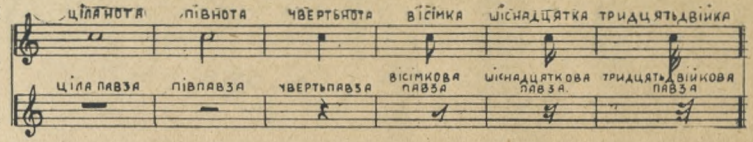

Рис. 24.

Такт.

Такт — не одностайні й рівні відступи в часі, на які ділимо кожний музичний твір. На кожний перший звук в такті паде найсильнійший наголос і ці саме наголоси ділять поодинокі такти від себе. На письмі значимо такти поперечними чертинками на нотній системі:

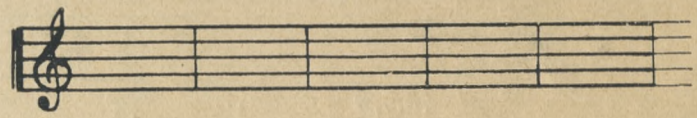

Рис. 25.

Якщо головний наголос повторюється що четвертий удар, то кажемо, що це такт повний, або чотирочвертовий; якщо що третій удар — то це такт тричвертовий.

Маємо багато родів тактів. Найчастіше уживані такти — це такт цілий „C“, або $^4/_4$, дальше йдуть такти:

$^{3}/_{4}$, $^{2}/_{4}$, $^{4}/_{8}$, $^{3}/_{8}$, $^{6}/_{8}$, $^{9}/_{8}$, $^{12}/_{8}$, ¢ (alla breve — наполовину коротший цілий такт). Такти значимо на початку кожного музичного твору:

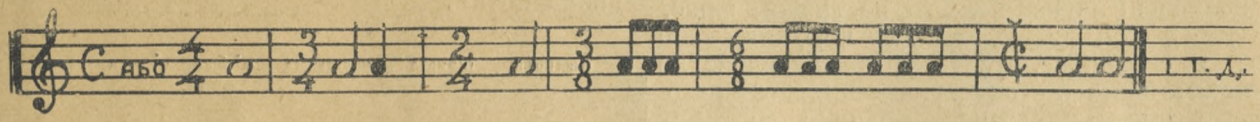

Рис. 26

Такт цілий граємо на чотири удари й на кожний такт числимо: 1, 2, 3, 4. Такт $^{3}/_{4}$ і $^{3}/_{8}$ граємо на 3 удари. В такті $^{3}/_{4}$ на кожний удар припадає одна чвертка, в такті $^{3}/_{8}$, $^{4}/_{8}$ — одна вісімка. Такт $^{6}/_{8}$ — це подвійний такт $^{3}/_{8}$, $^{9}/_{8}$ — потрійний $^{2}/_{8}$, $^{12}/_{8}$ — почвірний $^{3}/_{8}$.

В звичайній мові під тактом розуміємо якусь кількість нот, павз, або нот і павз разом, обнятих двома поперечними чертинками на п'ятилінії.

Вправи на чистих струнах.

Цілі ноти (павзи) в цілому такті — С.

1. Вправа:

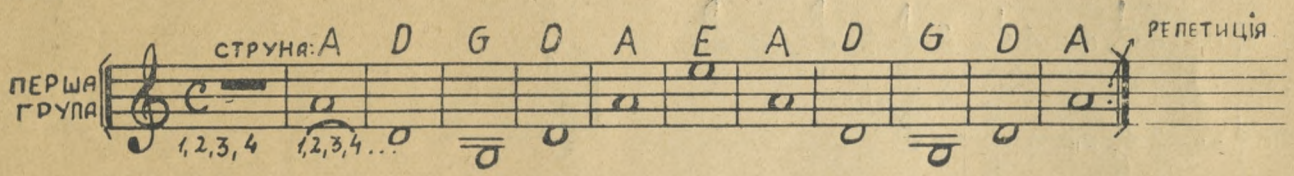

Рис. 27.

В першому такті маємо цілу павзу. Видержуємо її на 4 удари. Рівночасно з першим ударом другого такту зачинаємо перкувати струну „А" й перкуємо її на цілих 4 удари. По скінченім четвертім ударі, рівночасно з черговим першим зачинаємо перкувати струну „D" і так дальше аж до кінця. Знак повторення — :‖ репетиція каже нам повторити все ще раз від попереднього знаку повторення – ‖:, а якщо такого нема, то від початку включно з павзою.

2. Вправа.

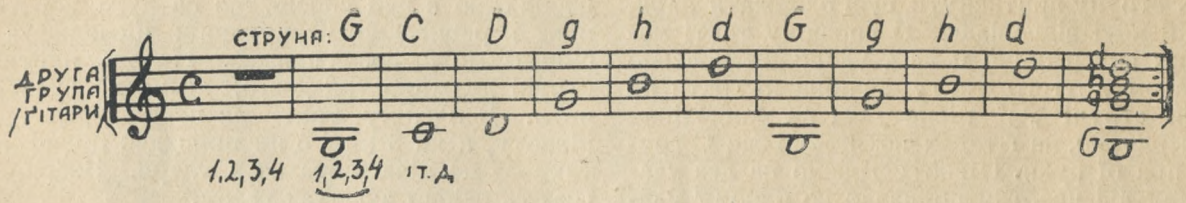

Рис. 28.

Кожний такт граємо по чотири удари. В останньому такті беремо всі чотири звуки разом, а відтак повторюємо все ще раз.

Спільні вправи з пальцюванням.

Цілі, пів і чверть-ноти (павзи); такт цілий — С.

3. Вправа. (Вправляти по одному тактові й тільки по належнім опануванні одного такту приступаємо до чергового .

Рис. 29.

ЛНБ ім. В. СТЕФАНИКА АН УКРАЇНИ I. 189506
Львівська державна наукова бібліотека № 8479
16.134. Львів. Бібліотека АН. УРСР

Числа над нотами вказують, в якій переділці належить якусь струну притиснути, щоб одержати звук, який властивій ноті відповідає. В першому такті маємо цілу павзу; видержуємо її на 4 удари. Рівночасно з першим ударом другого такту зачинаємо грати на чистій першій струні „G“ півноту g: на мандолінах й мандолях перкуємо, на ґітарах потягаємо бас G грубим пальцем пра ої руки. Півноту граємо на два удари. На черових дві чвертки припадає по одному ударові — (стопа вдолину й догори). Одну ноту від другої відділюємо в цей спосіб, що на дуже коротенький момент перериваємо перкування; ця перерва одначе не сміє бути якоюсь павзою. Палець притиснений на струні держимо так довго, як на це вказує вартість ноти. В п'ятому такті на перших два удари маємо півноту, а на 3-ий і 4-ий припадає півпавза. Останій такт — це ціла нота на 4 удари. Спершу обі групи грають осібно а відтак разом.

4. Вправа

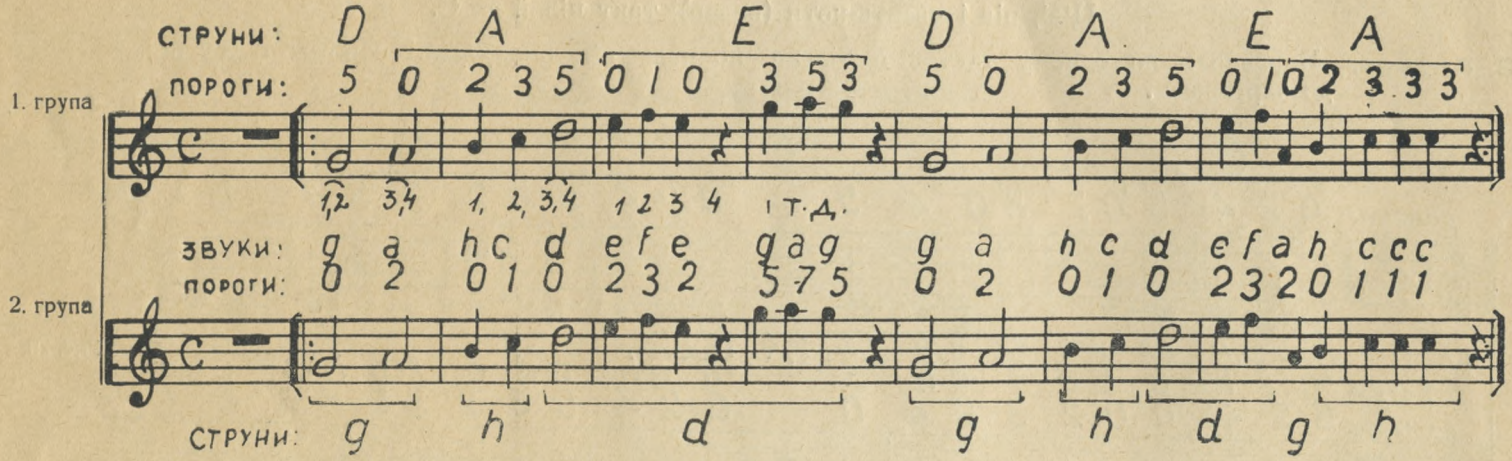

Рис. 30.

Числа над нотами — це переділки — пороги, букви над і під лінійками — це назви струн. Щоб струни в часі павзи не дзвеніли, належить їх в той час пальцями лівої руки придушувати. Назви нот треба знати вже напам'ять.

5. Вправа.

Рис. 31.

В другому такті на перших два удари друга група бере чистий бас „С", на чергових два удари грається всі три ноти разом: 4. струна g чиста (0), струна h притиснена на першому порозі (1), струна d — на другому (2). В черговому такті крім цих трьох звуків беремо ще й бас С разом. Четвертий такт має дві півноті: перша — це чистий бас G, друга — струна g чиста, h чиста й d притиснена на третьому порозі. В п'ятому такті додаємо до цього акорду ще й бас G. В передостанньому такті на перший і третій удар беремо бас, на другий і четвертий — акорд. Останній такт — це тричверткові акорди й чвертьпавза. Перша група має зазначені пороги, на яких слід притискати відповідні струни. (Назву нот повинен вже кожний знати).

Лучення звуків.

(Legato)

Трапляється часом, що граємо кілька звуків і не робимо між ними жадної перерви — лучимо їх. На письмі унагляднюємо це луком над нотами. Лучення мусить відбуватися без найменшої перерви в перкуванні.

6. Вправа

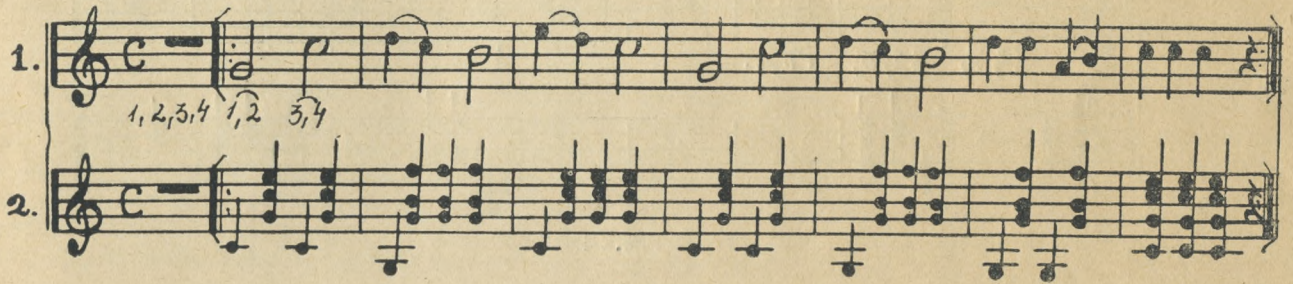

Рис 32

Legato на гітарі трапляється дуже рідко. Виконуємо його в цей спосіб, що струну потягаємо тільки раз, а чергові звуки одержуємо притискаючи тільки струну в відповідних переділках. Томуто legato на гітарі можемо виконати тільки на одній струні.

Точка після ноти й павзи.

Точка після ноти продовжує її о половину. Подібно й павза з точкою треває о половину її вартости довше:

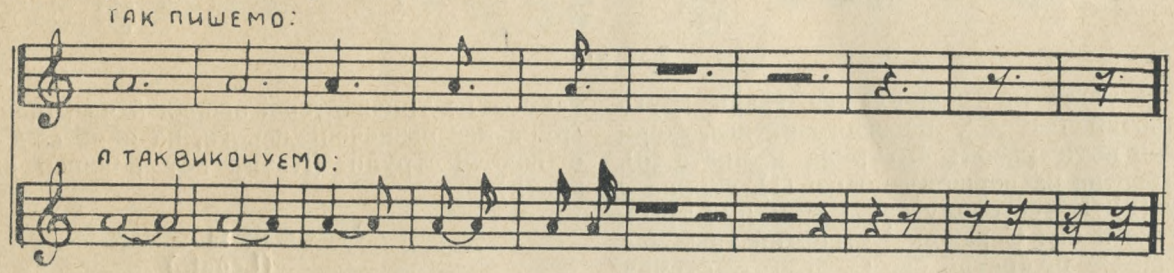

Рис. 33.

7. вправа написана є в такті тричвертовому, зн на кожний такт припадає по три удари. Півноту з точкою граємо без перерви через цілих 3 удари, передостанній такт лучимо з чвертьнотою останнього такту. Гітари грають як звичайно: на кожний удар — одна чвертка. Знак 𝄇 означає повторення попереднього такту.

7. Вправа.

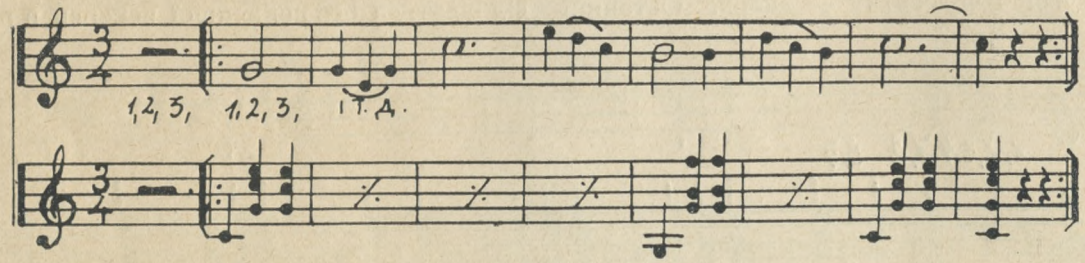

Рис. 34.

Передтакт.

Передтакт — це неповний такт, яким деколи зачинається музичний твір. Доповненням передтакту є звичайно останній, нецілий такт, що разом з передтактом дають повний такт.

8. Вправа.

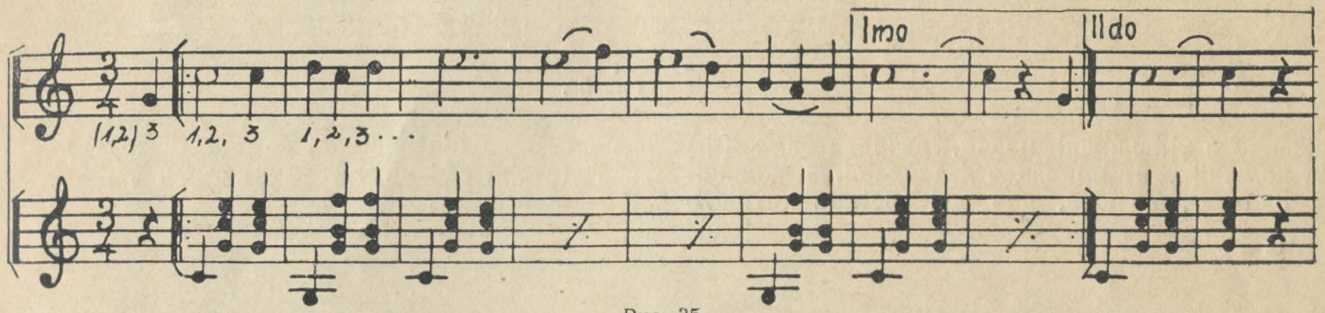

Рис 35.

Цю вправу зачинаємо грати в цей спосіб, що передтакт доповнюємо собі в думці до повного, в нашому прикладі тричвертового такту: на „раз“ і „два“ видержуємо павзу, а на „три“ перша група зачинає грати. Гітари зачинають доперва на черговий перший удар. Граючи другий раз від знаку повторення (репетиції) пропускаємо два такти, над якими є зазначено I-mo (primo), або prima volta — перший раз, а кінчимо двома останніми тактами, над якими є II do (secundo чит. секундо), або secunda volta — другий раз.

Вісімки й шіснадцятки.

Найкоротшою нотою. яку ми до цього часу грали була чвертьнота. Зчерги пізнаємо ще коротші ноти: вісімки й шіснадцятки. На чвертку спотребовували ми часу рівного ударові стопи вдолину й догори. Той сам час вистане нам на відігравання двох вісімок, або чотирьох шіснадцяток. Отже стопою вдолину — одна вісімка, або дві шіснадцятки, стопою догори — знова одна вісімка, або дві шіснадцятки.

9. Вправа.

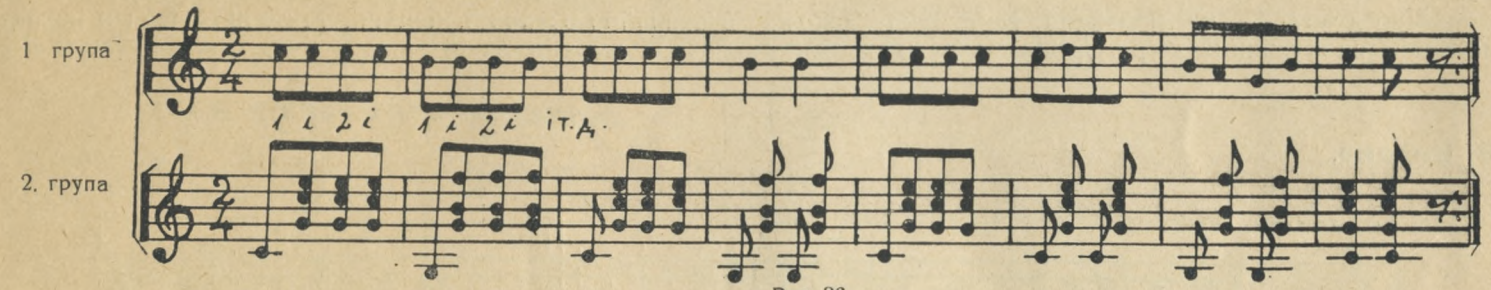

Рис. 36.

Пізнаємо в тій вправі новий, двочвертовий ($^2|_4$) такт. На кожний такт припадає два удари, на кожний удар — одна чвертьнота, або дві вісімки (стопою вдолину — одна вісімка, догори — друга). Числимо: „раз" (стопа вдолину) „і" — догори, „два" — вдолину „і" — догори і т. д.

10. Вправа.

Рис 37.

Мандоліни й мандолі беруть в першому такті на удар стопи в долину першу вісімку, на піднесення стопи — другу, на другий удар — знова вісімку, а на піднесення стопи вже дві шіснадцятки (a, h). Гітари після трьох вісімок мають вісімкову павзу. В четвертомутакті на перший удар обі групи беруть вісімку. На

піднесення стопи перша група має павзу, а друга дві шіснадцятки. На другий цілий удар для першої групи припадає чвертьпавза, для другої — дві вісімки. В кінцевому такті на кожний удар припадає по вісімці й вісімковій павзі.

Точка над нотою.

Точка над нотою скорочує її о половину. Таке означування нот називається „staccato“ — уривано.

Хроматичні знаки.

Сім звуків (c, d, e, f, g. a, h), які ми дотепер пізнали — це зкуки природні, основні. Крім них маємо ще й звуки посередні. Погляньмо на плян ґрифу мандоліни, мандолі, чи ґітари й візьмім під увагу котрунебудь струну, пр. D. Звук „e“ одержуємо по притисненні цеї струни в другій переділці, звук f — в третій, звук g в... п'ятій і т. д. Віддалення між e—f є зараз через сусідній поріг, між f—g

11. Вправа.

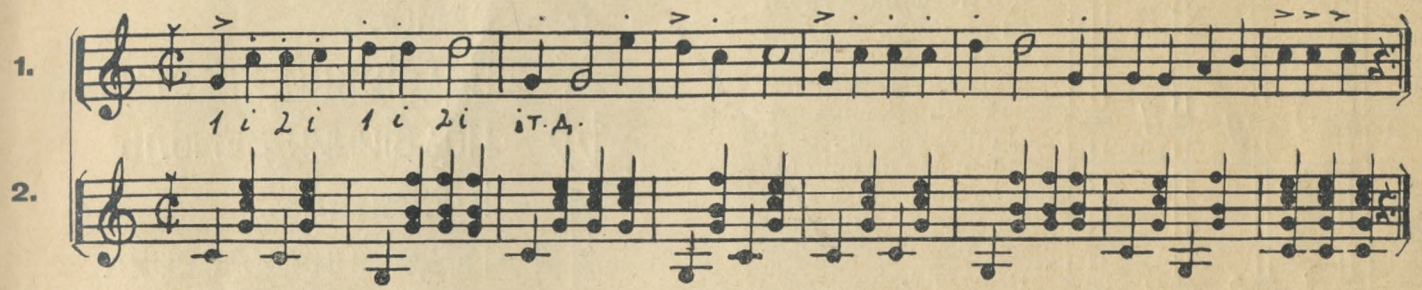

Рис. 38.

Та вправа написана є в такті „alla breve“, отже кожну ноту, чи павзу граємо на половину коротше: півноту — як чвертку, а чвертку — як вісімку. Стрілки над нотами кажуть нам ці звуки притиснути, голоснійше заграти. Ноти, над якими є точки не перкуємо, а тільки перцем згори ударяємо,

і g—a через другий поріг. Виходить отже, що поодинокі звуки не є однаково від себе віддалені. Одні є віддалені блище, а другі дальше. Менші віддалені нз. півтони, більші — цілі тони. О півтон є віддалені від себе h—c і e—f, всі інші на цілий тон:

$$c,\ d,\ \overset{\frown}{e,\ f},\ g,\ a,\ \overset{\frown}{h,\ c}\qquad \left(\tfrac{1}{2}\right)$$

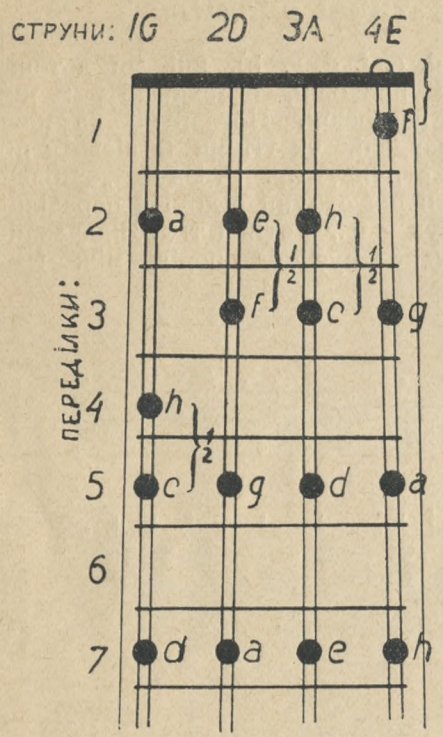

Рис. 39

Звуки віддалені від себе на цілий тон наступають по собі на ґрифах мандоліни, чи ґітари, що другу переділку, о півтон — що сусідню. Між два сусідні звуки, що є віддалені від себе на цілий тон можемо вмістити ще й якийсь посередній звук, пр. між f—g на струні D; одержуємо його, притиснувши струну D в четвертій переділці. Між два сусідні звуки пр. c—f, що є віддалені від себе на один півтон не можемо вмістити якогось посереднього звуку.

На означення посередніх звуків осібних нот не маємо. Значимо їх в цей спосіб, що дописуємо до одної з нот, між якими відповідний півтон міститься, відповідний знак й ним підвищуємо, або обнижуємо звук о півтону. Для одержання посереднього звуку між f—g можемо або „f“ піднести о півтону, або „g“ обнизити. **Знаки, що ними підвищуємо, або обнижуємо сповні звуки називаються знаками замінними, або хроматичними.**

Звук підвищуємо до півтону при помочі хрестика, а нота з хрестиком дістає закінчення -is. Отже „c“ з хрестиком — cis, d—dis, e—eis (ейс), f—fis, g—gis, a—ais (айс), h—his. Для обнижування звуку о півтон служить бемоль. Ноти з бемолями зовуться слідуючо: c—ces, d—des, e—es, f—fes, g—ges, a—as, h—(hes) be.

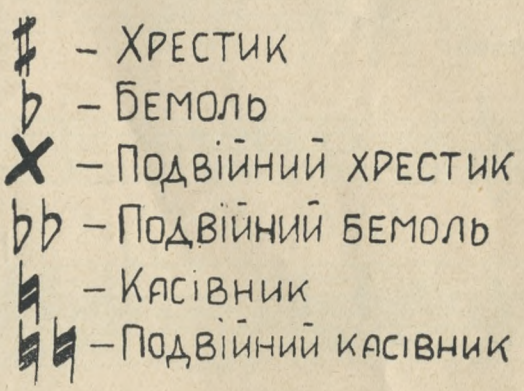

Рис 40.

Кожний звук можемо підвищити на цілий тон подвійним хрестиком; тоді нота дістає закінчений -isis, пр. cisis, disis, eisis і т. д. Подвійний бемоль обнижує ноту на цілий тон. Нота дістає тоді закінчення eses, пр. deses, feses й виїмково as s, h—heses або bebe. Хрестики, чи бемолі відкликуємо касівником, а нота прибирає тоді давню свою назву, приміром;

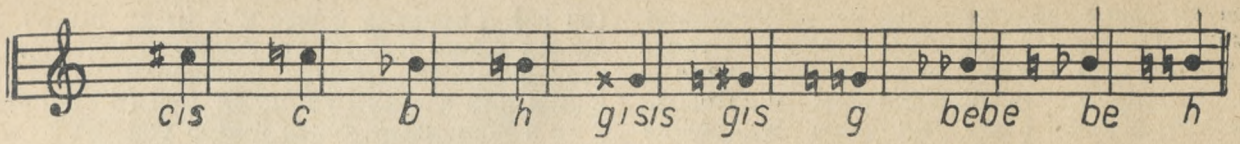

Рис. 41.

Хрестики й бемолі діляться на постійні, або приключеві, писані зараз після ключа, й на принагідні. Приключеві знаки хроматичні мають значення через цілий музичний твір, а принагідні — тільки до кінця такту, в якому вони знаходяться, а то й вчаснійше можна їх касівником відкликати, пр.

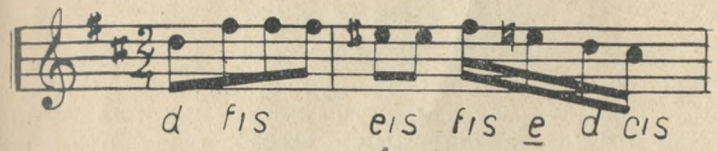

Рис. 42.

Деколи принагідний знак хроматичний може відноситися до ноти в другому такті, але це тільки тоді, коли обі ноти є безпосередньо злучені луком, пр.

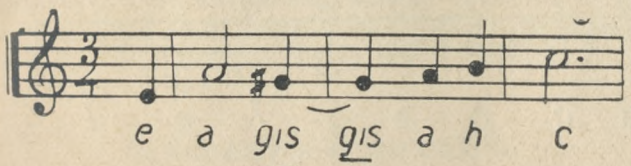

Рис. 43.

Приключевий знак хроматичний відноситься — як це вже було сказано — до цілого музичного твору, але при цім слід тямити, що приміром хрестик „fis“ відноситься не тільки до ноти, що знаходиться на п'ятій лінії, але й до ноти, що лежить на першому полі. Подібно є й з іншими знаками хроматичними, пр.

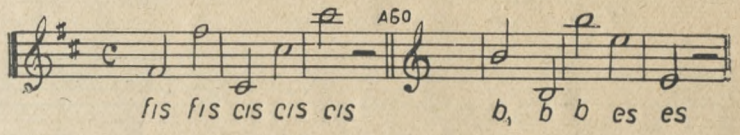

Рис. 44.

Гами.

Ґама — це ряд вісьмох чергових звуків уложених по означеним правилам, від якогобудь звуку почавши, до його октави. Звук, від якого починається ґама, називається тонікою.

Маємо ґами діятонічні, в яких між звуками одної октави міститься п'ять цілих тонів і два півтони, пр.

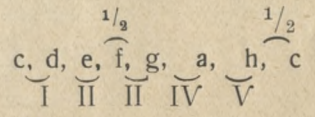

і хроматичні, в яких звуки поступають півнотовими віддалями:

c, cis, d, dis, e, f, fis, g, gis, a, ais, h, c.

Діятонічні ґами діляться на веселі (дурові) й сумні (мольові). Засада при будові дурових ґам є та, що в кожній ґамі між 3 а 4 і 7 а 8 звуками є віддалення півтонові, між прочими — цілотонові. З попереднього знаємо, що півтонові віддалення є тільки між звуками e—f і h—c. Ці звуки одначе не стоять завжди на 3-ому і 4-ому, та 7-ому й 8-му степенях. Заходить отже дуже часто потреба деякі звуки якоїсь ґами при помочі хроматичних знаків підвищувати, або обнижувати. Хочемо приміром збудувати ґаму D-dur:

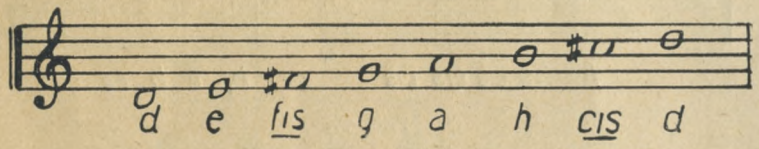

Рис. 45.

Між 1-им і 2-им степенями є цілий тон, між 2-им і 3-им (e—f) є півтон, а тому, що має бути цілий тон, мусимо отже звук f підвищити хрестиком на пів тону (на fis). Тимсамим є вже між fis-g півтон. Між 4-им а 5-им і 5-им а 6-им степенями є цілі тони. Сьомий степень мусимо рівнож підвищити на пів тону, щоб поміж ним а 6-им був цілий тон (h – c-півтон). Між 7-им а 8-им маємо тепер півтон (cis – d). Ґама D—dur має отже два хрестики: fis, cis. Хрестики ці нз. тонаційними й уміщуємо їх при ключі, а звуки, до яких вони відносяться, прибирають тоді відповідну назву:

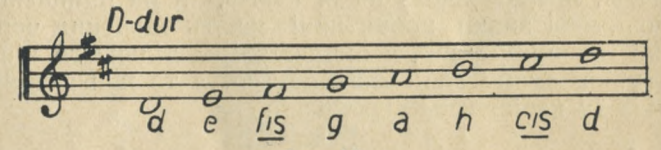

Рис. 46.

В мольовій ґамі півтони мають бути між 2-им а 3-им і 5-им а 6-им степенями йдучи згори на долину: йдучи до гори для мельодійности ґами — між 2-им а 3-им і 7-им а 8-им. Заходить отже потреба підвищити 6-ий і 8-ий степені на пів тону, підвищення ці одначе вважається принагідними. Ґама d—mol приміром має один бемоль й виглядає слідуючо:

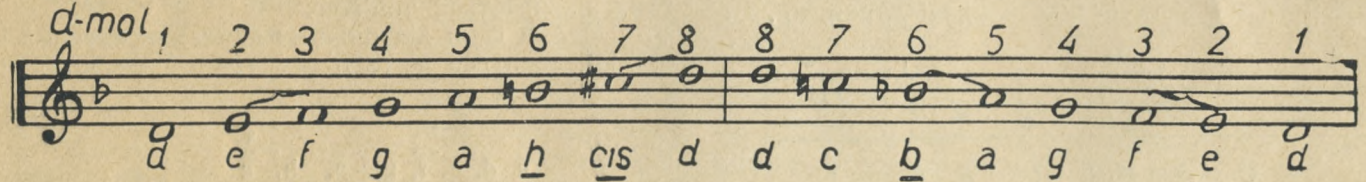

Рис. 47.

Кожна ґама має свою назву пр. G—dur (ґедур), a—mol (амоль) і т. д. Ґаму (тонацію) якогось музичного твору пізнаємо по хроматичних знаках уміщених при ключі (тонаційні знаки) й по останньому звукові даного твору, що є звичайною тонікою ґами, в якій цей твір є написаний.

Кожна дурова ґама має відповідаючу собі мольову ґаму при такій самій скількости приключевих хроматичних знаків. Ці ґами називаємо тому рівнобіжними. В ужитті стрічаємось з такими 12 дуровими й рівнобіжними до них мольовими ґамами:

Рис. 48.

Тонаційні хроматичні знаки йдуть по собі в точно означеному порядку. Якщо є один хрестик, то це буде fis, два — fis, cis, дальше слідують — gis dis, ais, eis. Якщо є один бемоль при ключі, так це буде — b, два — b, es, а дальше йдуть — as, des, ges.

Звуки з хрестиками граємо о один поріг вище, а звуки з бемолями о один поріг нижче, чим ті самі звуки без хрестиків, або бемолів.

Інтервали й акорди.

Інтервал — це віддалення якогобудь одного звука від другого. Віддалення поодиноких звуків є різні. На кожне віддалення є відповідна назва. Віддалення двох однакових звуків, приміром c—c, або d—d називається прима, віддалення двох сусідніх звуків (c - d) секунда. Третій звук відносно першого дає терцу, четвертий — кварту, п'ятий — квінту, шостий — сексту, сьомий — септіму, восьмий — октаву.

Візьмім вісім звуків якоїбудь ґами, пр. C—dur:

c, d, e, f, g, a, h, c
1 2 3 4 5 6 7 8

і порівнаймо дві секунді: c - d і e - f. Перша секунда складається з двох півтонів, друга — з одного. Порівнаймо дві терци g - h і a—c; перша складається з чотирьох півтонів, друга — з трьох. Отже не всі інтервали одної назви є рівні. Відповідно до цього дістають інтервали ще й додаткову назву, пр. секунда велика (c—d), секунда мала (e—f), терца велика (g—h), терца мала (a—c). Кожний інтервал може бути збільшений c—dis), або зменшений (c—des).

Знання інтервалів потрібне нам до будови акордів. Акорд — це водночасне звучання кількох звуків. Засадничо акорд будуємо в цей спосіб, що над тонікою якоїсь ґами уміщуємо терцу й квінту. Такий акорд, зложений з трьох звуків, зветься тризвуком. Акорд зложений з трьох терц над собою зветься акордом септімовим. Акорд септімовий виступає в кожній ґамі побіч акорду головного як його зміна. Акорди септімові будується на квінтах ґам.

В мандоліновому гурткові грають акордами ґітаристи, тому їм в першу чергу є потрібне знання акордів. Часом трудно заграти деякий акорд на ґітарі, бо не можемо взяти всіх належних звуків нараз. Заходить отже потреба деякі звуки квінту або септіму, ніколи тоніку й терцу пропустити. Про будову акордів, їх чергування учить широка й цікава наука

гармонії. Низше подаємо найбільш уживані на ґітарах акорди дурові й мольові, побіч з їхніми септімовими змінами. Акорди дурові будемо значити великими латинськими буквами (C—C-dur, C_7—C-dur септімове), мольові акорди — малими (a—a-mol, a_7—a-mol септімове).

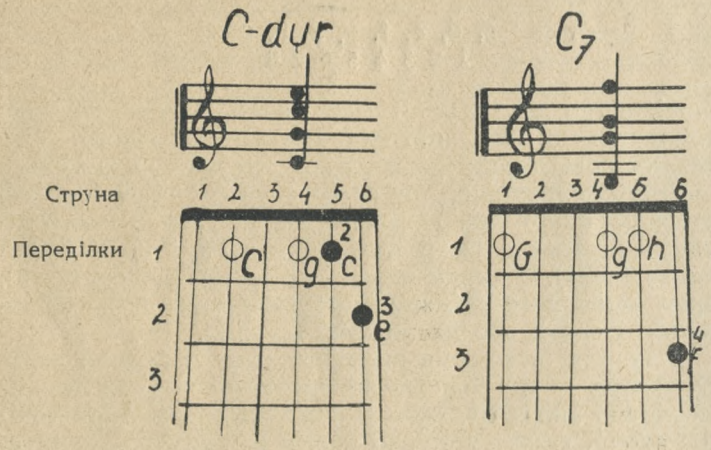

Рис. 49 а) 49 б).

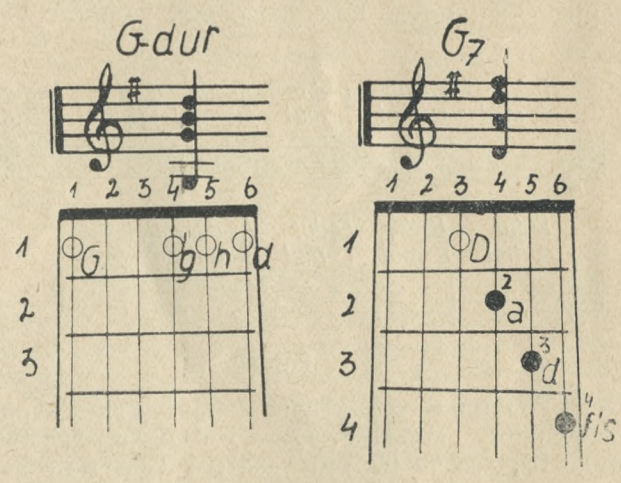

Рис. 50 а) 50 б).

Порожні колесцятка — це чисті струни, замазані — вказують, де належить притискати струну, числа коло замазаних колесцяток вказують на уклад пальців: 1 — грубий палець, 2 — вказуючий, 3 — середній, 4 — перстеневий, 5 — малий.

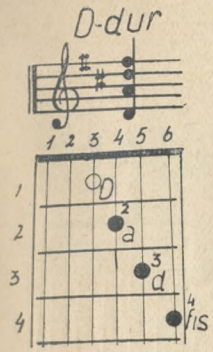

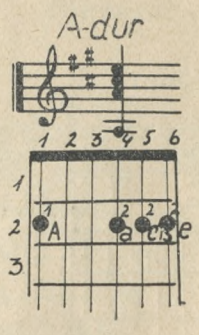

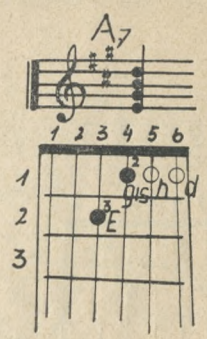

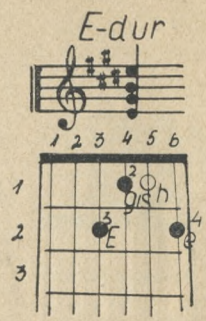

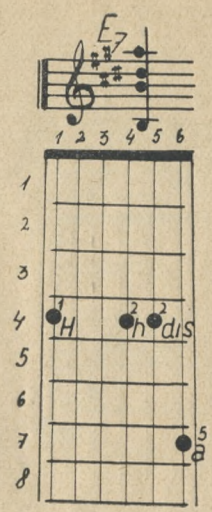

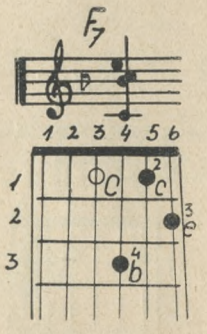

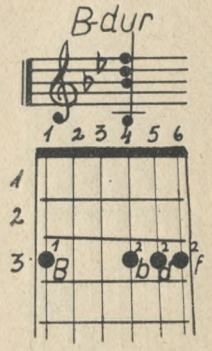

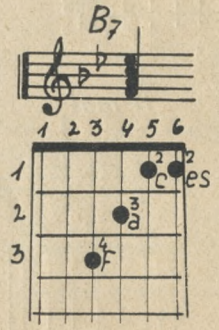

БІБЛІОТЕКА
НАУК. ТОВ. ім. ШЕВЧЕНКА
У ЛЬВОВІ

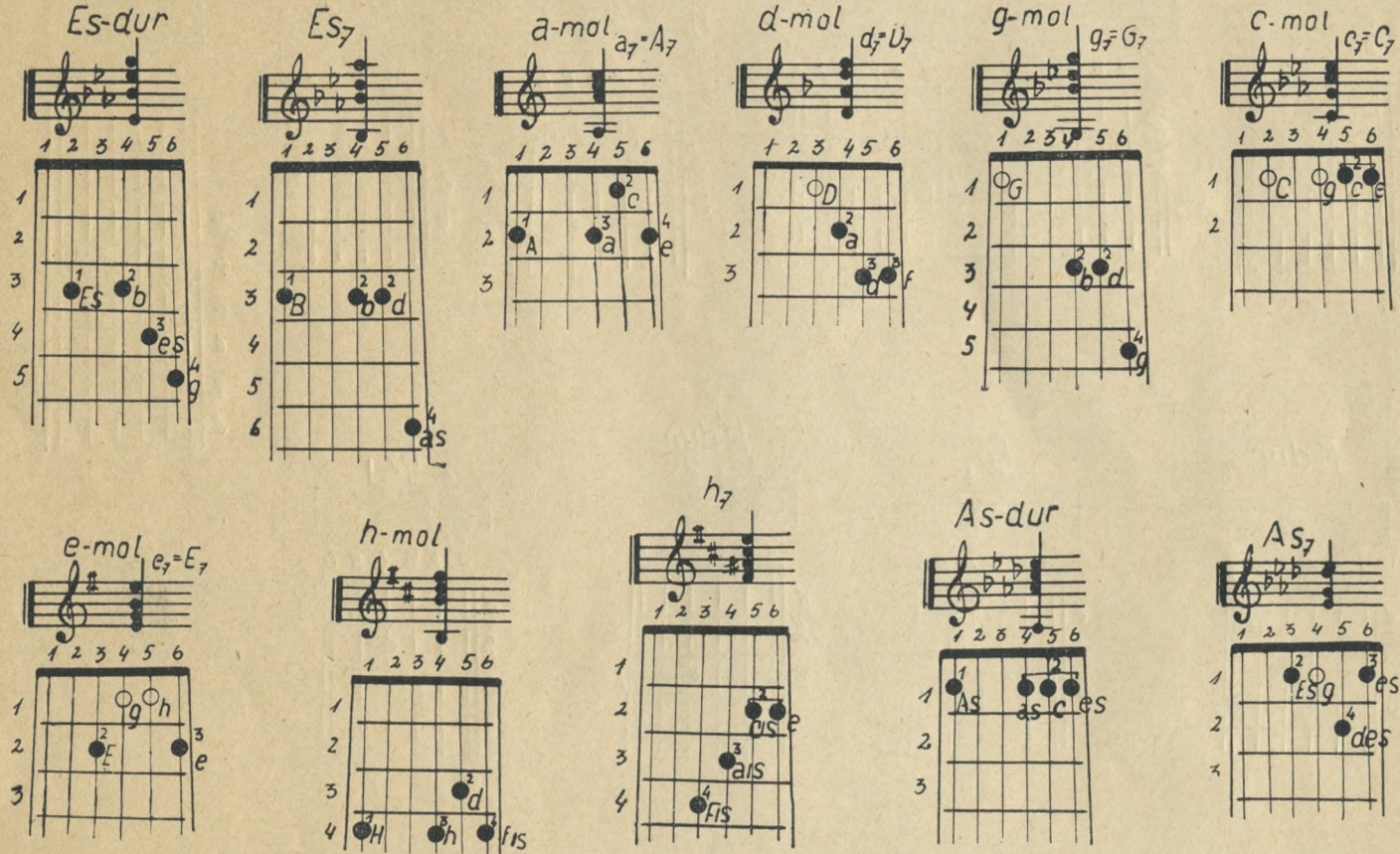
Es-dur
Es7
a-mol
a7=A7
d-mol
d7=D7
g-mol
g7=G7
c-mol
c7=C7
e-mol
e7=E7
h-mol
h7
As-dur
As7

Менше уживані акорди.

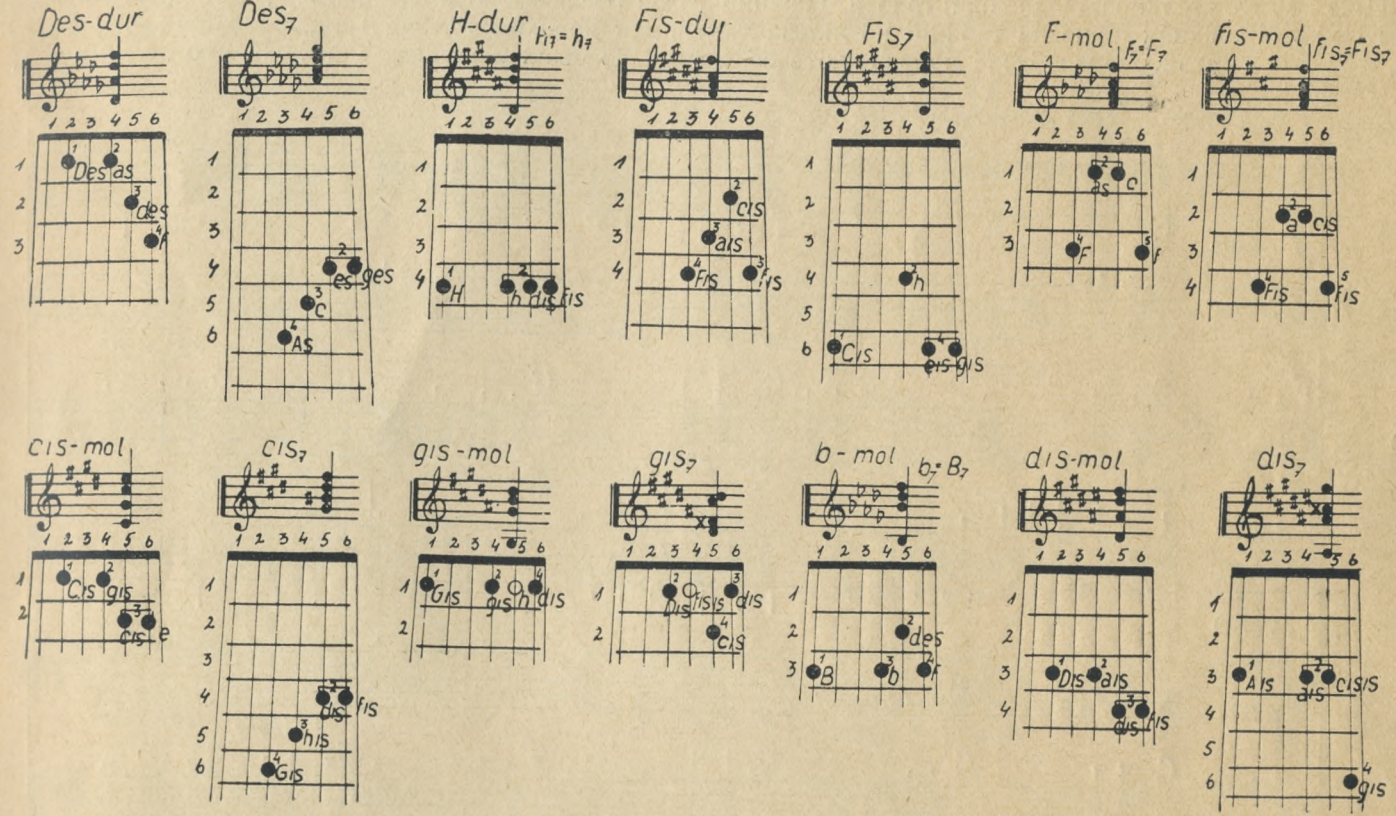

Поділ гуртка на голоси.

Цілий гурток ділимо на відповідні голоси. Перший голос обсаджуємо найсильнійше, а відповідно до нього інші голоси. Провідник пише на таблиці по кілька тактів для кожного голосу й перероблює їх спершу поодиноко, а відтак гуртом. Перероблене переписують собі грачі до своїх зшитків. Так доходимо до кінця.

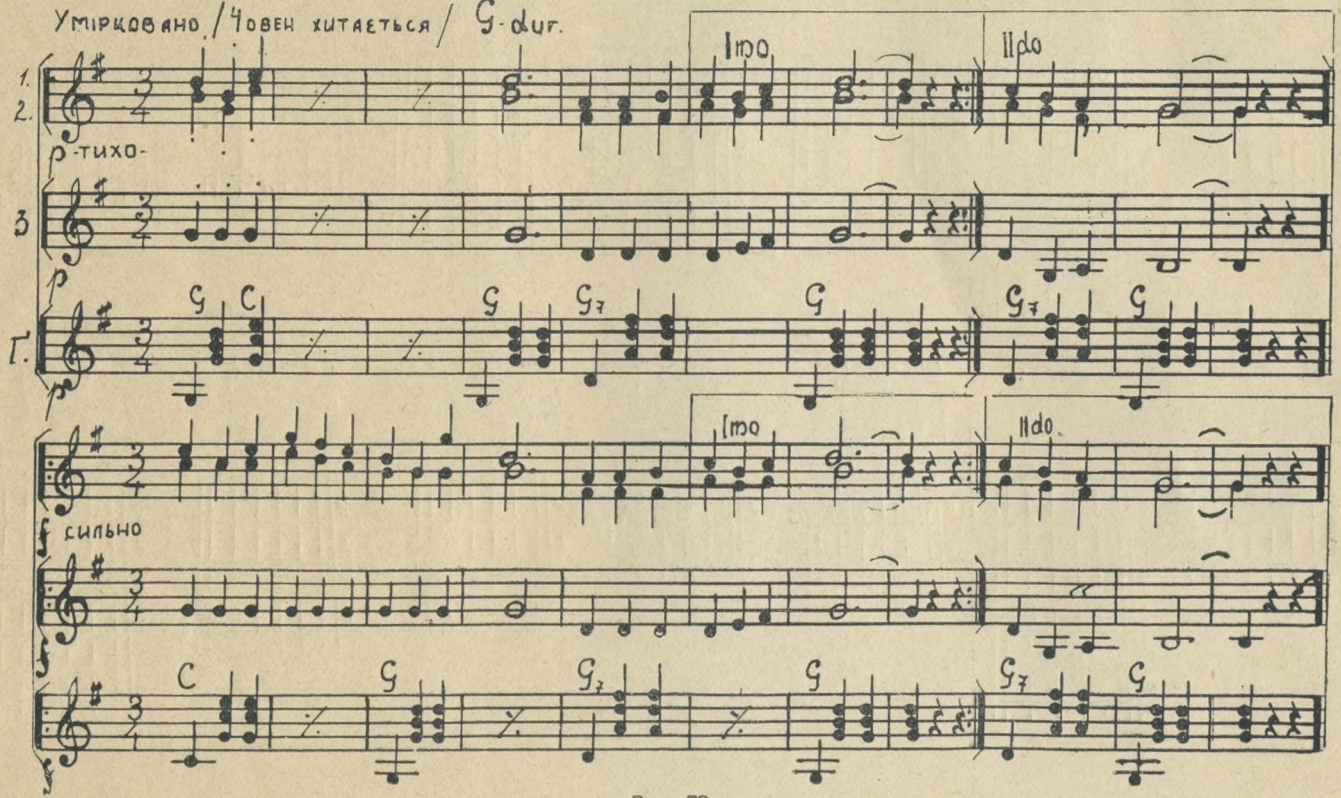

Рис. 73.

Пісня наша „Човен хитається“ основана є на ґамі G—dur; вказують на це приключевий хрестик і кінцевий звук „g“. В цій ґамі виступає отже акорд G—dur побіч зо своєю септімовою зміною. Трапляється одначе, що переходимо в даному творі з основної ґами до якоїсь іншої, спорідненої. В нашій пісні в першому такті з ґами G—dur до C—dur. Такий перехід з одної ґами до спорідненої другої називаємо модуляцією. Спорідненими ґамами є ґами рівнобіжні, отже в нашій пісні G—dur—e-mol, побудовані на домінанті й піддомінанті даної ґами D—dur, C—dur, враз з рівнобіжними до них h—mol і a—mol.

Темпо.

Кожну музичну мельодію, а навіть якусь групу нот можемо відограти скорше, або повільніше. Скорість, з якою числимо й граємо поодинокі тактові удари називаємо темпом. З якою скорістю належить якийсь музичний твір грати, каже нам про це слово уміщене над музичним ключем:

Рис. 74.

Зачинаючи грати якийсь музичний твір, належить звернути увагу на темпо, бо приміром, ту саму ноту в темпі повільному граємо два рази довше, чим в темпі скорому. Загально приняті й найчастіше уживані італійські слова на означення темпа є слідуючі:

Largo — широко
Grave — тяжко
Lento — отягаючо
Adagio (Ададжійо) — поволи
Andante — ходою
Andantino — легким ходом
Valse — темпо вальса
Marciale — маршево
Moderato — умірковано
Allegretto — не дуже скоро
Allegro — скоро
Vivo — з життям
Presto — дуже скоро.

Динамічні знаки.

Кожний звук зокрема, чи якусь групу звуків можемо відограти голосніше, або тихше. Як де належить грати, вказують на це т. зв. динамічні знаки. Знаки ці пишемо звичайно в скороченні під нотними лініями:

p (piano) — тихо
pp (pianissimo) — дуже тихо
f (forte) — сильно
ff (fortissimo) — дуже сильно
mp (mezzopiano) — півтихо
sfz (sforcando) — зміцняючо
< або crescendo (крещендо) — щораз голосніше
> або decrescendo, diminuendo — щораз тихше.

Крім цих знаків можемо стрінути цілі слова, що вказують нам як належить даний твір відограти, пр.:

agitato — бурхливо, неспокійно
amabile — мило, любо
animato — з оживленням
calando — притихаючо
dolce — солодко, м'ягко
doloroso — з болем
energico — енергічно
espressivo — з чуттям
con fuoco (конфуко) — з вогнем
gracioso — принадно
lamentoso — зі скаргою
lugubre — понурэ, жалібно

maestoso — маєстатично
marcato — притискаючо
mesto — сумно
morendo завмираючо
con moto — рухливо
religioso — набожно
risoluto — певно
scherzando — жартівливо
smorzando — омліваючо
sostenuto — видержуючо
tenero — чутливо.

Музичні знаки, прикраси й значення деяких висловів.

Корона, або оферматa 𝄐 над нотою, або павзою продовжує їх о довільний, від нашого уподобання залежний час. Чертинка над нотою означує довгий, м'ягкий наголос.

Da Capo al Fine (Да капо аль фіне) — від початку до слова Fine (кінець). D. S. al Fine (Даль сеньйо аль фіне) — від знаку пр. 𝄋 або Ф до слова Fine.

Знак 𝄎 означає повторення попереднього такту, знак 𝄏 означає повторення двох попередніх тактів.

Малі, перечеркнені нотки перед нотами й получені з ними луком, це окраси:

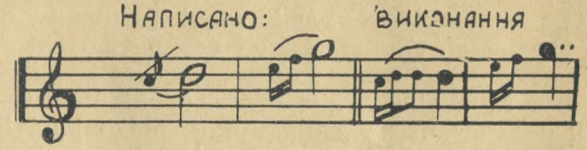

Рис. 75.

Триль (tr) над нотою:

Рис. 76.

Тріолька

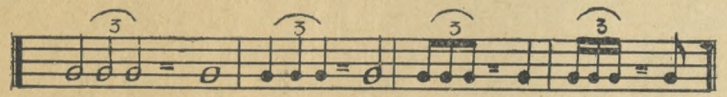

— це нота поділена на три рівні частині, які треба відограти в тому самому часі, що якусь ноту.

Рис. 77.

Тремольо

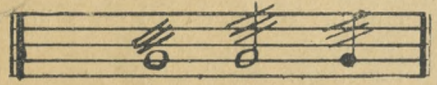

— це немов перкування правої руки на струнах ґітари. Ноти так зазначені виконуємо в цей спосіб, що скоро ударяємо пальцями правої руки по струнах.

Рис. 78.

Pizzicato (пічікато) — уривано. Ноти, над — або під якими є це слово (pizz.) уміщене граємо на мандолінах не перцем, але пальцем (звичайно грубим) правої руки.

Flageolety (фляжіолєти) — це звуки, які одержуємо не притискаючи струн до порогів, але легко дотикаємо їх віповідними пальцями над данили порогами. Звуки ці можемо одержати тільки на 4-ому, 5-ому, 7-ому, 10-ому й 12-ому порогах. Ноти фляжіолєтові значимо пустим квадратиком.

un poco (ун поко) — трохи
un p co piu — трохи більше
poco a poco — щораз а щораз
piu mosso — скорше
meno mosso — вільніше
meno — легче
rall. (rallentando) — звільняючи
rit. (ritard ndo) — опізняючи
string. (стрінджендо) — стискаючи, скорше
accel (ачелєрандо) — приспішуючи
a tempo, tempo primo — в первісному темпі
ad libitum — до вподоби
molto, assai — дуже
non troppo — незабагато
solo — сам один
tutti — всі і т. п.

Вправи.

1. „З тої гори високої" — пісня основана на ґамі C—dur. Такт цілий, повний на чотири удари. Скорість (темпо) ходою, півсильно (mf). Четвертий такт в другій частині опізнюємо, продовжуємо.

2. „Дівча в сінях стояло". C—dur. Такт дві четверті, маршево. Перша частина сильно, друга тихше. Стрілки над нотами вказують на притиск, точки — на скорочення. Звернути увагу на знаки хроматичні.

3. Народня пісня — „Гей на горі"... Ґама: a—moll. Маршево.

4. „Пращай дівчино" — стрілецька пісня в такійже ґамі як попередня. Такт — три четверті, скорість — мірно. Грається тихо, в другій частині дуже тихо, при кінці ледви чутно.

5. „Ой під гаєм, гаєм"... G—dur (один хрестик fis). Скоро й весело, середньо голосно, друга частина тихше.

6. „Нумож браття до зброї" — пісня до маршу в тій самій ґамі, що попередня. Грається сильно з життям,

7. Знана мельодія до слів Т. Шевченка: „Реве та стогне Дніпр широкий"... Граємо звільна, на кожний такт числимо два рази по 1, 2, 3. На кожну вісімку припадає один удар. Пісня ця збудована є на ґамі e — mol. Вказують на це кінцевий звук, один хрестик і врешті сумний характер пісні.

8. „І шумить і гудить"... Скоро, весело, середньосильно. Ґама D — dur; два хрестики (fis, cis), останній звук першого голосу — d. Кожний звук f і c граємо на один поріг вище.

9. Народня пісня — „Ой ти горо камінная"... Хоч граємо цю пісню скоро, з життям, в першій частині сильно, то все таки пробивається з неї сумний настрій, який вказує на те, що пісня ця побудована на мольовій ґамі. Ґама ця називається h — mol і має два хрестики, (подібно як ґама D—dur). Такт — дві четверті.

10. Весела пісня в A — dur — „Вже літо"... Три хрестики, скорість середня — ходою, такт двочвертовий, перша частина середньо сильно, друга сильно.

11. „Ой за гаєм“... Ґама F—dur з одним бемолем. Темпо недуже скоре. Перша частина середньо-сильно, друга сильно.

12. „Добрий вечір дівчино“... Нар. пісня в недуже скорому темпі. Ґама E—dur з чотирьома хрестиками.

13. “Ой у садочку“... B—dur. Перші чотири такти грають самі ґітаристи, відтак всі разом. Другий раз граємо вже без тих чотирьох тактів.

14. Настроєва, нар. пісня — „Сонце низенько“ в d—mol. Граємо тихо, ходою, на кожний такт три удари, на кожний удар одна вісімка. При кінці цілковито звільнюємо (ritardando) й кожну ноту з короною відповідно продовжуємо.

15. Давня народня пісня: „Стоїть явір над водою“... Ґама g—mol. Два бемолі, такт цілий. Зачинає грати один добрий грач з першого голосу сам один при акомпаніяменті ґітар; відтак впадають всі (tutti).

16. „Мати доню колихала“ — колисанкова пісня в ґамі — Es—dur. Такт три осьмі, темпо умірковане, гра тиха, солодка.

17. Загально відома, нар. пісня: „Що я буду бідний діяв“... Ґама c mol Такт цілий, на чотири удари. Перша частина тихше, друга голоснійше. В деяких тактах відкликуємо значення триключевих бемолів касівником, який відноситься до цілого такту.

НАРОДНІ ПІСНІ

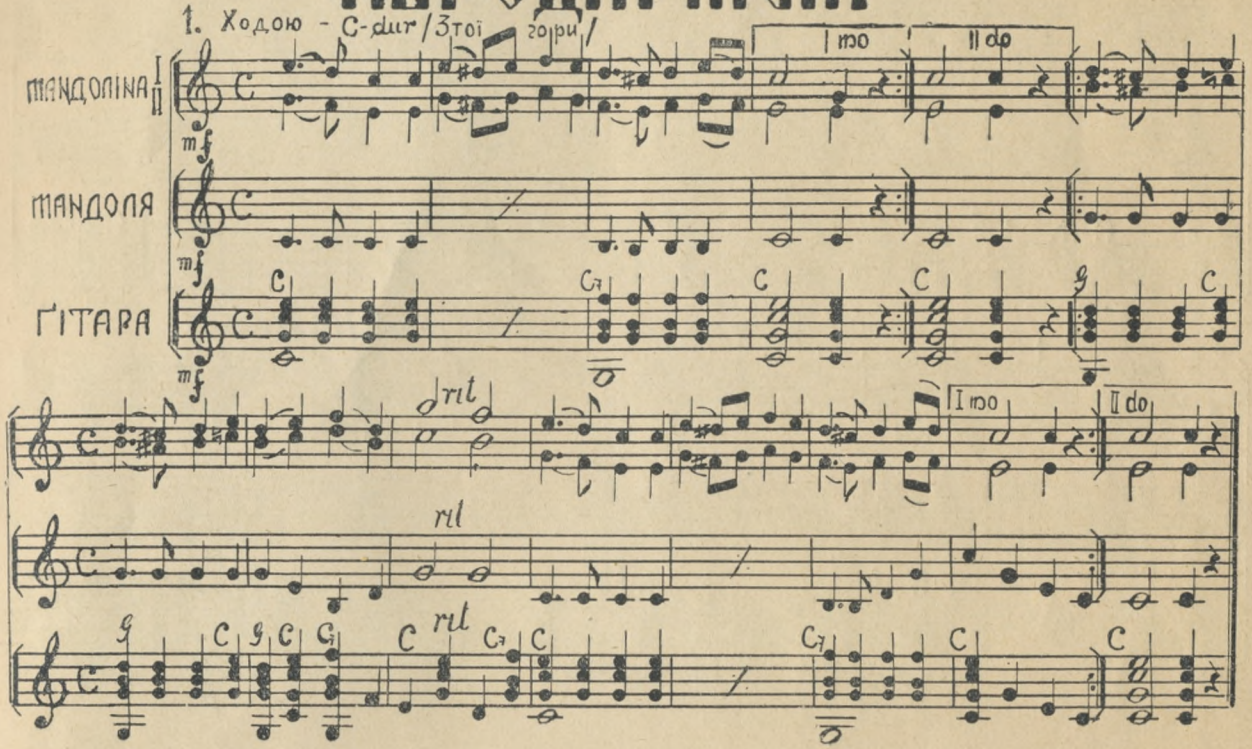

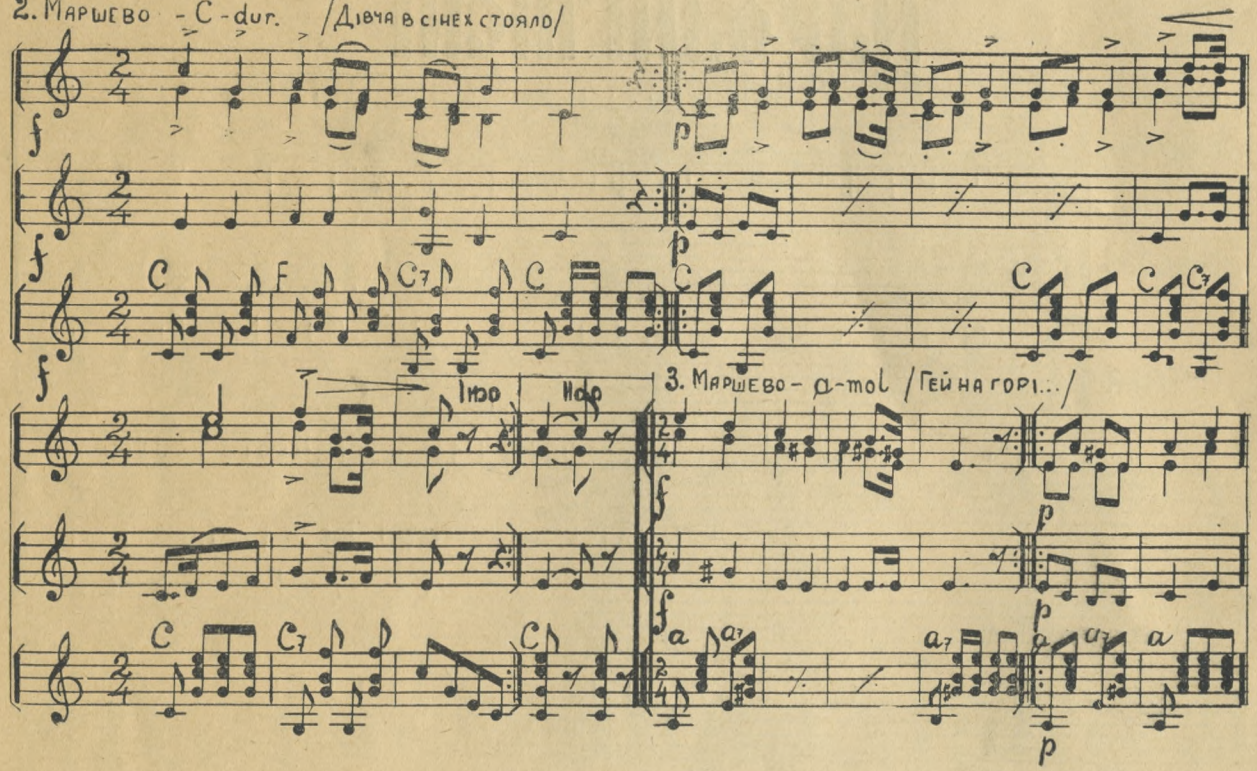
2. Маршево - C-dur. /Дівча в сінех стояло/
3. Маршево - a-mol /Гей на горі.../
I раз
II раз

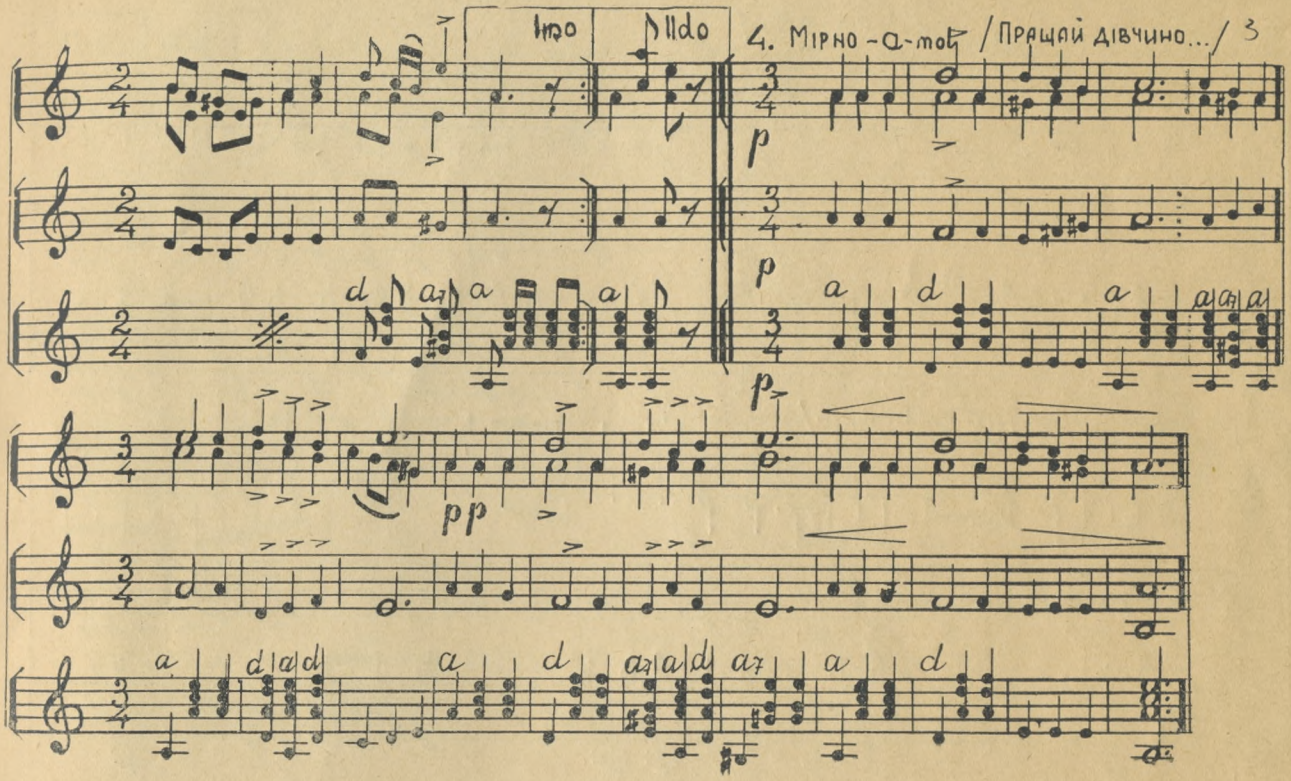
Imo
IIdo
4. Мірно - а - moк / Прощай дівчино... / 3
p
p
p
pp

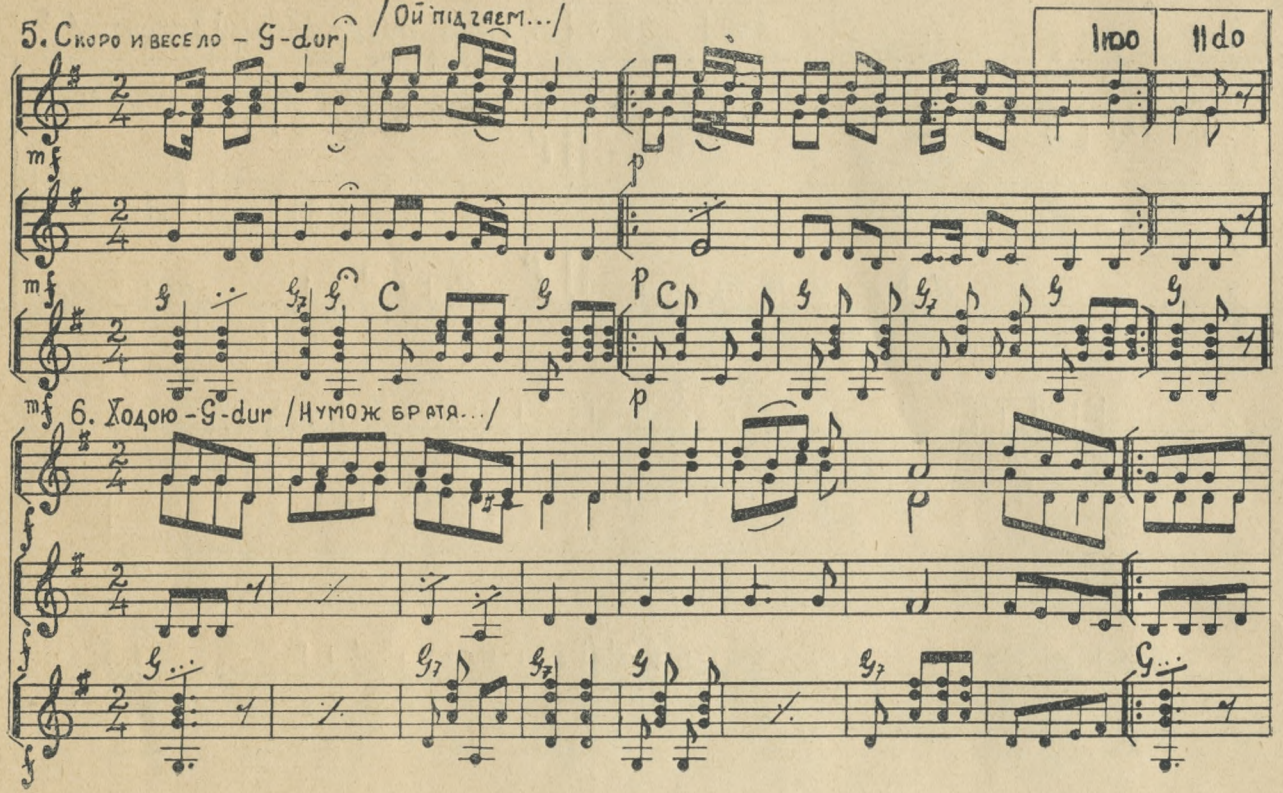
5. Скоро и весело – G-dur
/Ой під гаєм.../
1 раз
2 раз
6. Ходою – G-dur /Нумож брата.../

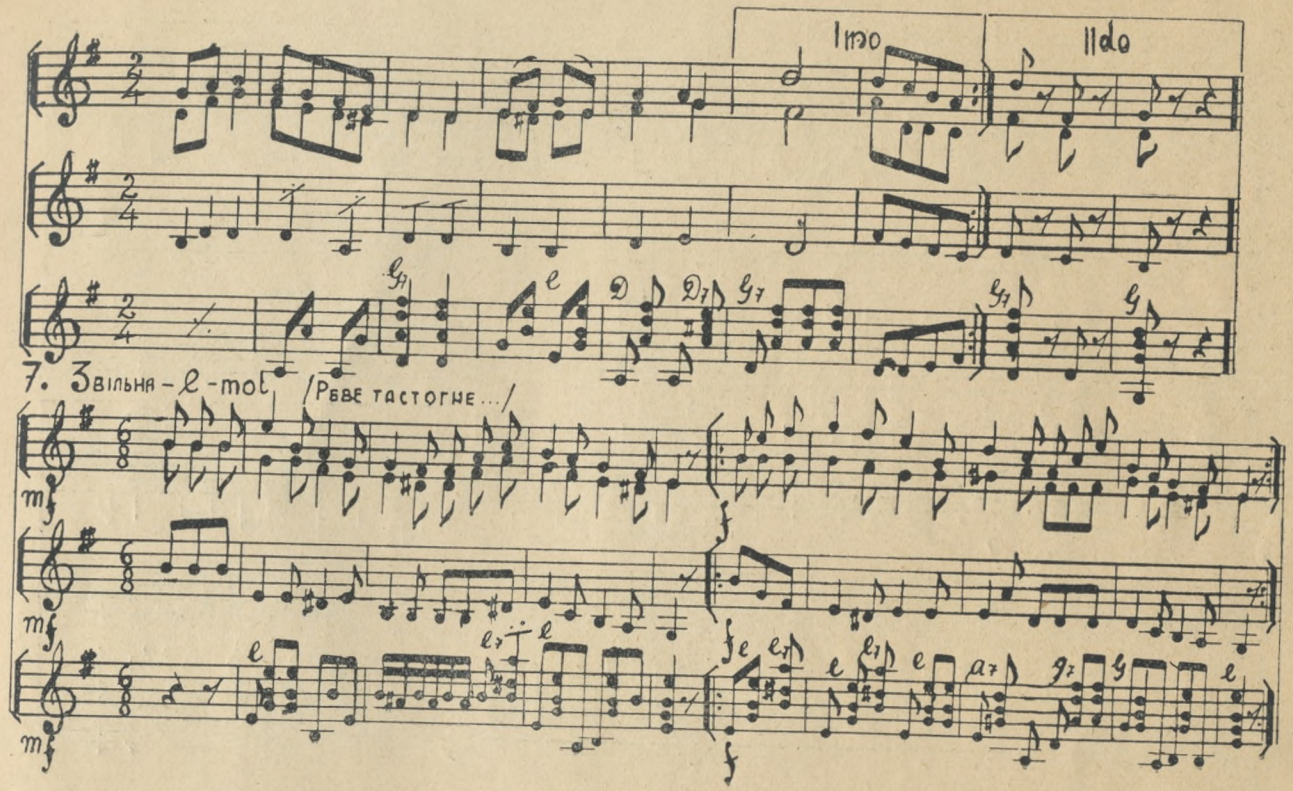
Imo
IIdo
7. Звільна – e-mol
/Реве тастогне.../

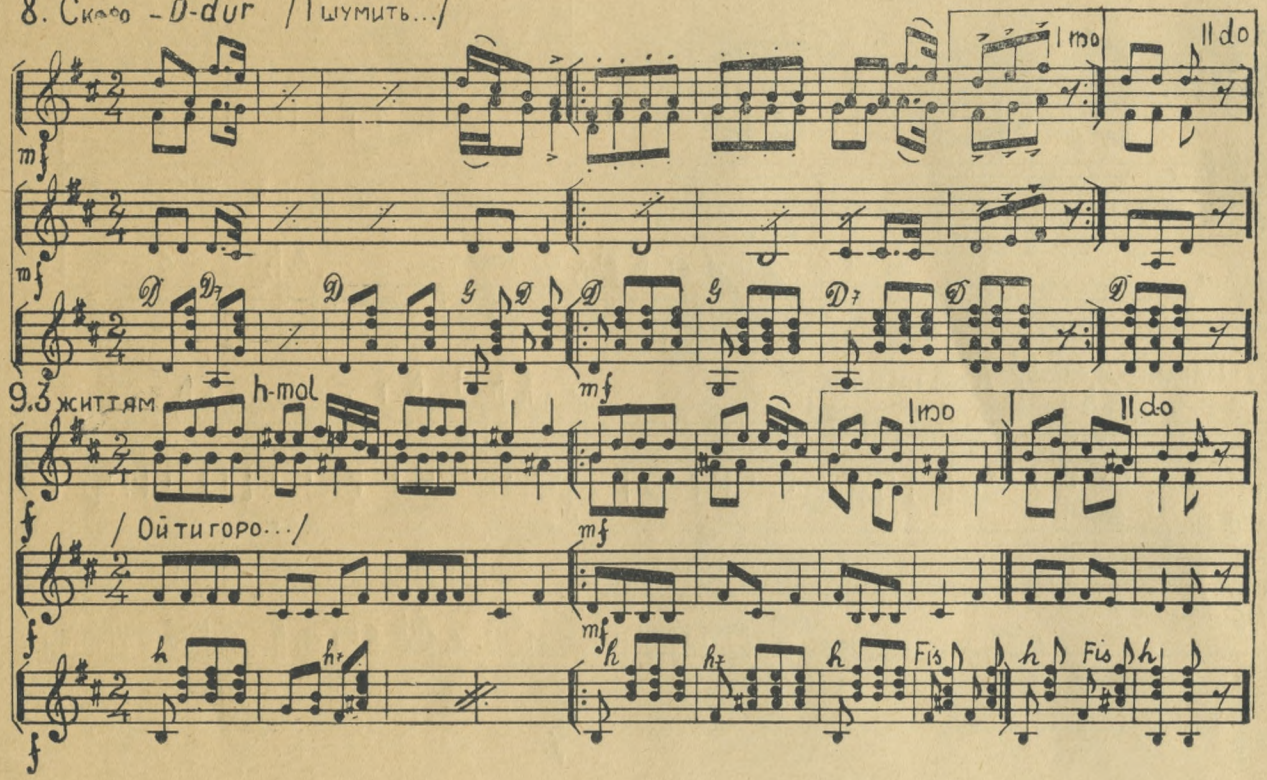
8. Скрипка - D-dur /і шумить.../
I mo
II do
D
D7
G
mf
9. З житіям
h-mol
/ Ой ти горо.../
h
h7
Fis
f

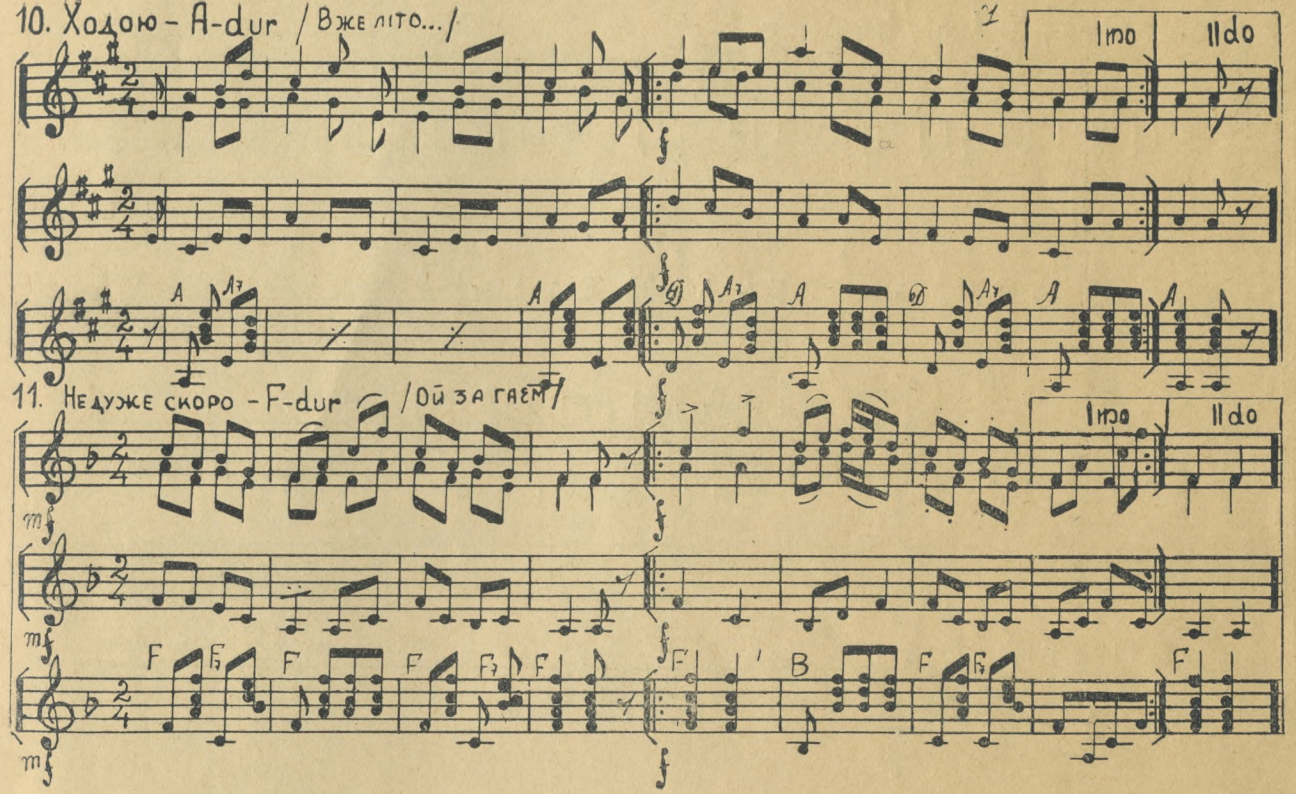
10. Ходою - A-dur / Вже літо... /
Ito
IIdo
11. Недуже скоро - F-dur / Ой за гаєм /
Ito
IIdo

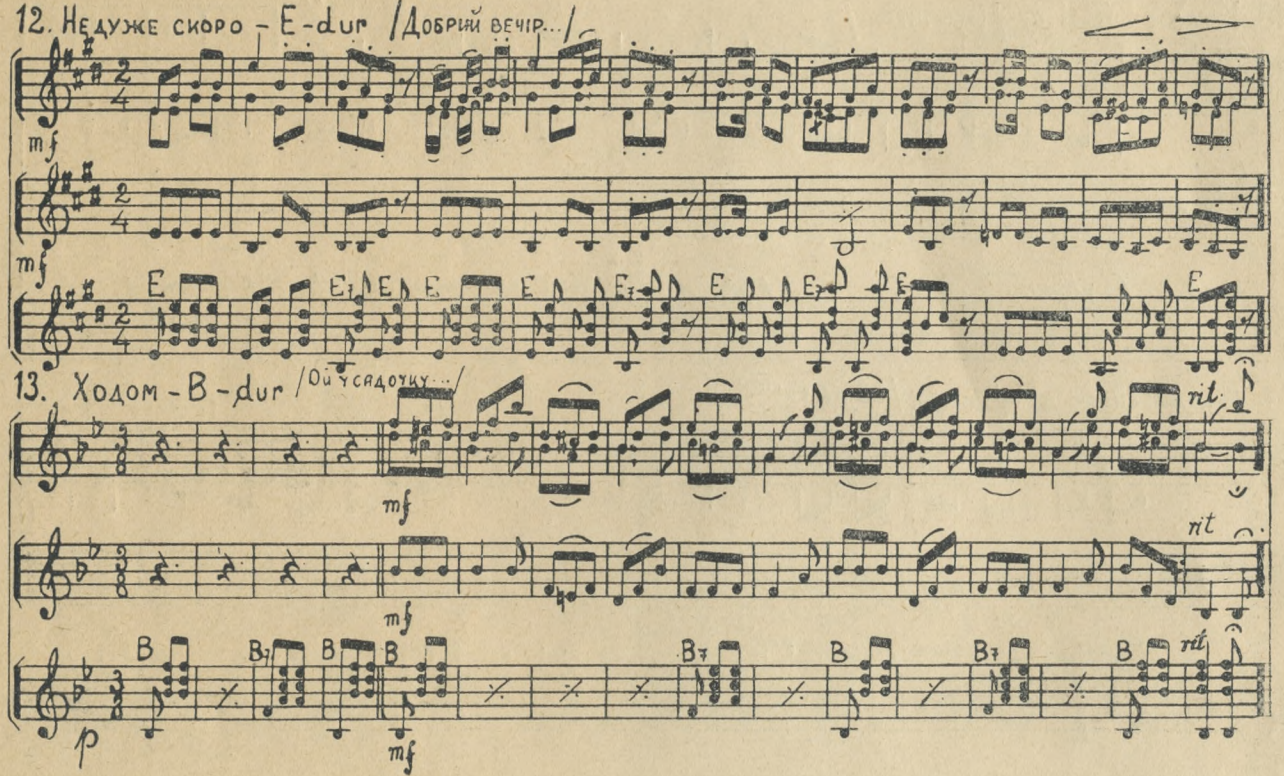
12. Недуже скоро – E-dur /Добрий вечір.../
mf
E
E7
13. Ходом – B-dur /Ой у садочку.../
mf
rit.
B
B7
p

14. Ходом - d-mol /Сонценизенько.../

15. Ходою - g-mol /Стоїть явір.../
Solo
Tutti
Imo
16. Умірковано - Es-dur /Мати доню колихала.../

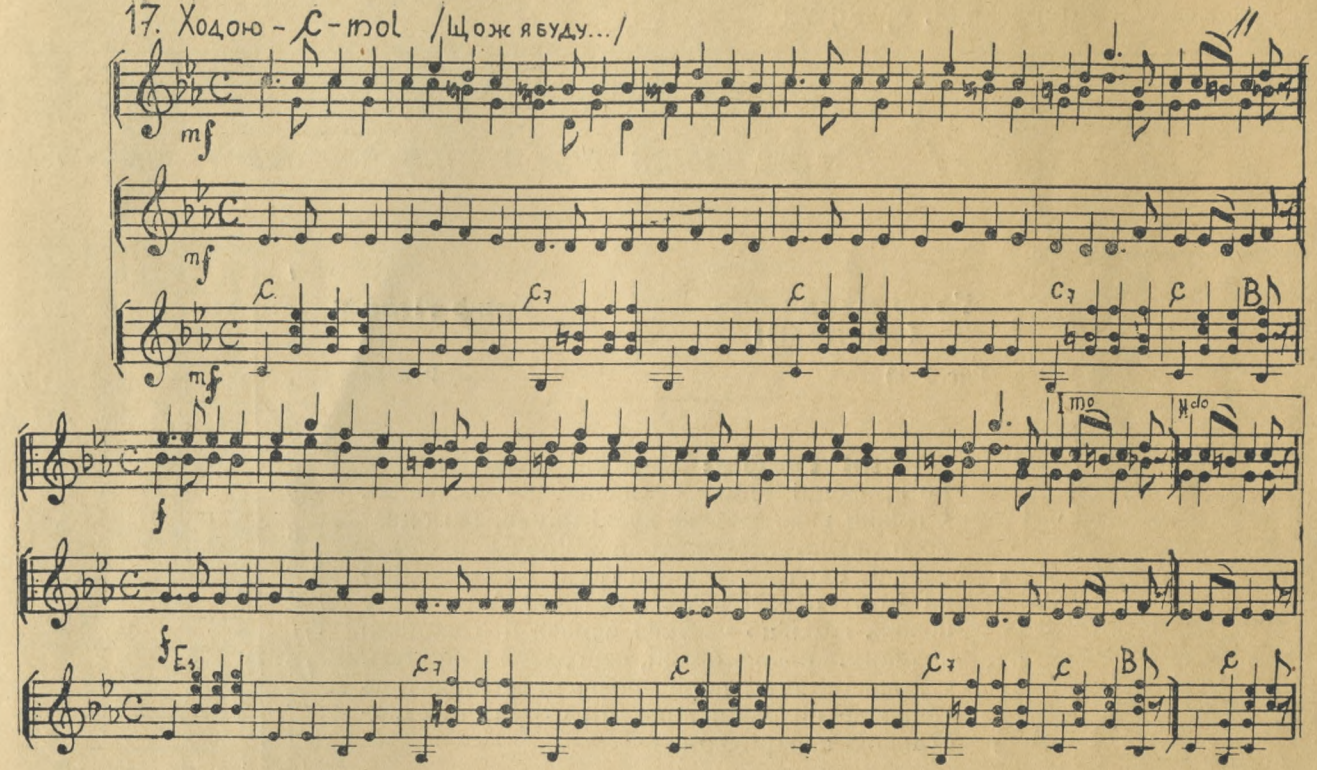
17. Ходою - c-mol /Що ж я буду.../
mf
c
c7
c
c7
c
B
mo
do
f
Es
c7
c
c7
c
B
c

Енгармонічні ноти й повний плян ґрифів.

Ноти, що є різно написані й різно називаються, а той сам звук означують і в однаковий спосіб їх граємо, називаються енгармонійні, приміром:

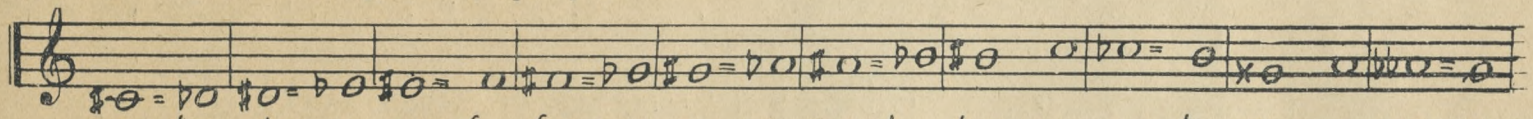

Рис 90.

Ґриф мандоліни (мандолі):

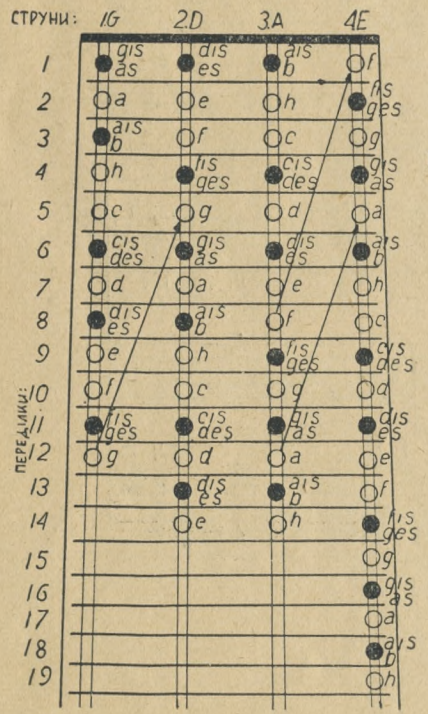

Рис. 91 а)

Ґриф ґітари:

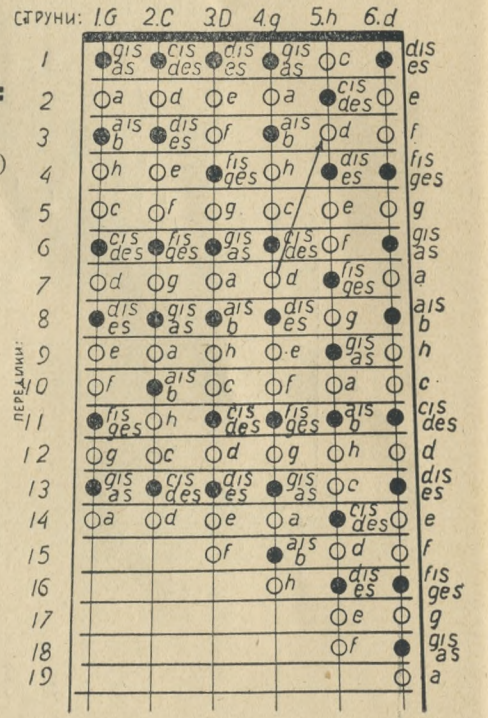

Рис 91 б)

Плян грифів: Порожні колесцятка — це природні звуки, замазані — посередні. Стрілки вказують на деякі звуки, що однаково звучать. Можемо приміром той самий звук f, що ґрається на струні E (мандоліна) на 1-ому порозі взяти на струні A на 8-ому порозі. Подібно мається справа й з иншими звуками. Говоримо тоді, що граємо **в позиції**.

Дванадцятий поріг повинен знаходитись точно на половині довжини струни між підставкою а поріжком.

Транспозиція.

Трапляється часом, що треба якусь пісню заграти нижче, або вище як це є в нотах написано. Заходить отже потреба й на письмі це унагляднити; цілу пісню відповідно обнизити, чи там підвищити. Таке перенесення музичного твору на якийсь інтервал в гору, або в долину називається **транспозицією.**

При транспонуванні мусимо звернути увагу на те:

1) Чи хочемо даний твір підвищити, чи обнизити,

2) Які знаки хроматичні буде мати ця тонація, до якої даний твір транспонуємо і

3) Чи транспонований твір має які пранагідні знаки.

Примір: Транспонуємо кілька тактів ґами h—mol о малу терцу в гору, т. зн. звук h до d, cis до e і т. д. Отже транспонуємо ґаму h—mol до d—mol.

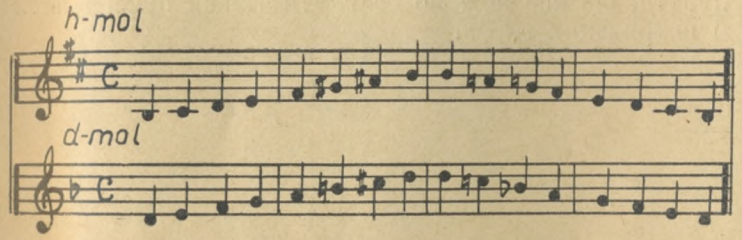

Рис. 92

1) звук h лежить під першою підписною, звук d під першою лінією нотної системи; отже трапспонуючи звуки з ґами h—mol до d—mol пишемо кожну ноту через одну лінію, або через поле вище відносно первісного положення.

2) h—mol має два хрестики, d—mol один бемоль. Пишемо отже цей бемоль при ключі.

3) d від h є віддалене о малу терцу (три півтони), отже і всі прочі звуки обох ґам мусять бути віддалені від себе о малу терцу. Тому то звук b на третій лінії в ґамі d mol мусимо скасуванням бемолки піднести о пів тону, щоб одержати малу терцу gis—h. З тої самої причини привертаємо в третьому такті ґами d - mol звукові h бемоль й обнижуємо його о пів тону на b (g—b — мала терца).

Засада при транспонуванні: Якщо транспонуємо якийсь твір — мельодію о даний інтервал вище, або нище, то мусимо о той сам інтервал транспонувати кожний звук даного твору.

Гарна гра.

По належнім опануванні ритму, темпа, знаків хроматичних й інших музичних завваг змагаємо до якнайкращого виведення музичного твору. Замало є віддати ритмічні вартости нот, чи павз. Треба ще вичути красу граної мельодії й відтворити її по думці композитора, а то й свойого хисту до гри приложити

Наша гра повинна бути чиста, пальцювання докладне, перкування вироблене, скоре, рівномірне, певне й свобідне, часами ледви чутне, м'ягке, деколи придавлене, тверде, а то знова чарівне й принадне. На те все звертає нам композитор увагу при помочі різних знаків, слів, а навіть цілих речень. Та щоб відограти належно твір, треба мати до цього вправу, треба якнайбільше грати — вправляти, якнайчастійше при кожній нагоді прислухуватись гарно виведеній грі добрих музиків.

Трапляється, що трудно часом відограти деяку групу високих звуків в скорому темпі. За те легко можна відограти ту саму групу звуків не тільки на на струні E, але й A, D — в позиції, тобто після пересунення цілої лівої руки в напрямі містка о якусь кількість порогів. (Гляди плян ґрифів). Часами група звуків відограна в позиції краще виходить й миліше для нашого вуха звучить. Тому вправлений мандолініст повинен в міру потреби грати в позиціях.

Переходити від одного звуку до другого можемо не зараз, але посередньо, немов підносячи, приближуючи один звук до другого. Такий спосіб гри наз. gl ssando. Виконуємо його в цей спосіб, що пероходячи пр. зо звуку h до f, пересуваємо пальцем в напрямі містка так, щоб дався немов чути звук c й у тому менті притискаємо малим пальцем струну A на 8-ому порозі й одержуємо звук f. Подібно сходимо з вищого звуку до нищого.

Звуки виконані при помочі glissand-a прикрашують гру, роблять її ніжною, м'якою й причинюються до ефектовнійшого віддання музичного твору.

Рис. 93

Звукам поважної, настроєвої мельодії можемо надати ще більшої ніжности через натискування струн правою рукою між містком а струнником й рівночасне перкування. Особливо гарні звуки в цей спосіб видобувається на струнах A й E.

Черговими складовими елєментами-частинами гарної гри — це різного рода переднотки, трилі, пічіката, фляжіолєти, які належить старанно й зо смаком виконувати. Це все можемо осягнути тільки після довших й витривалих вправ.

ВЯЗАНКА УКР. НАРОДНІХ ПІСЕНЬ

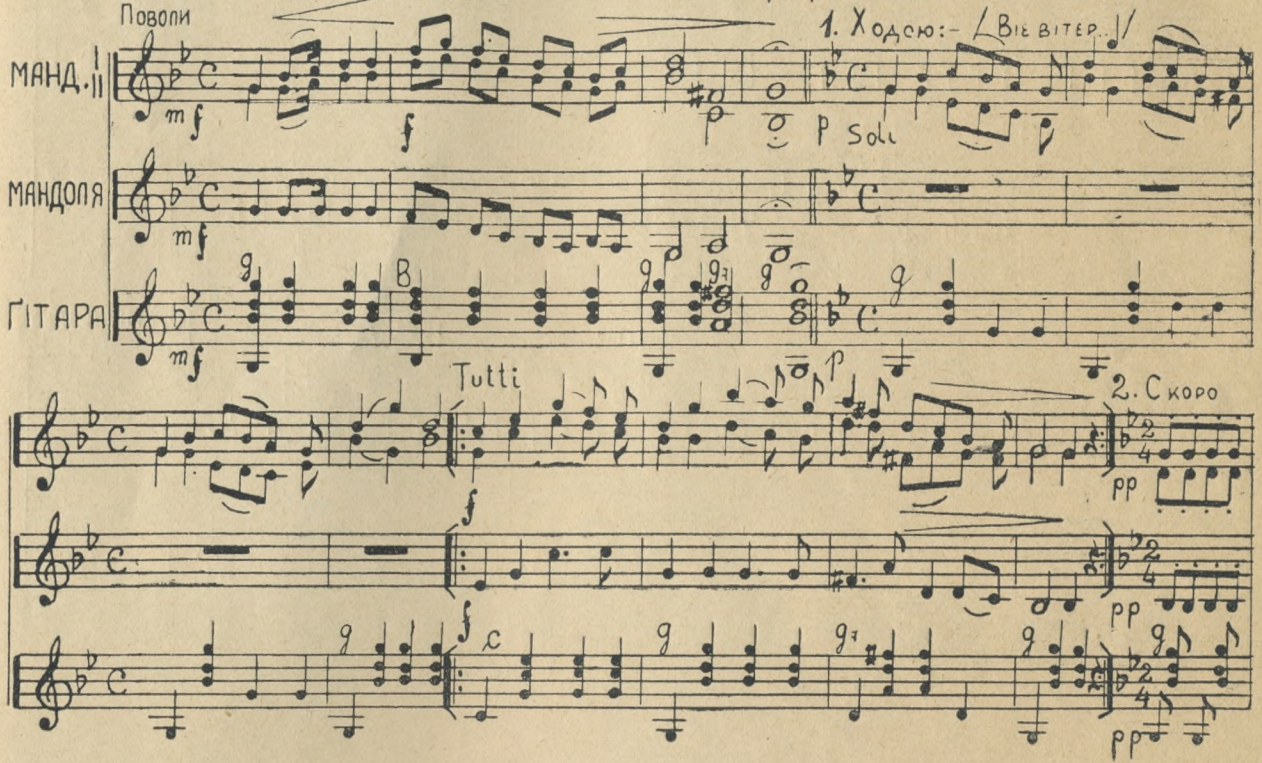

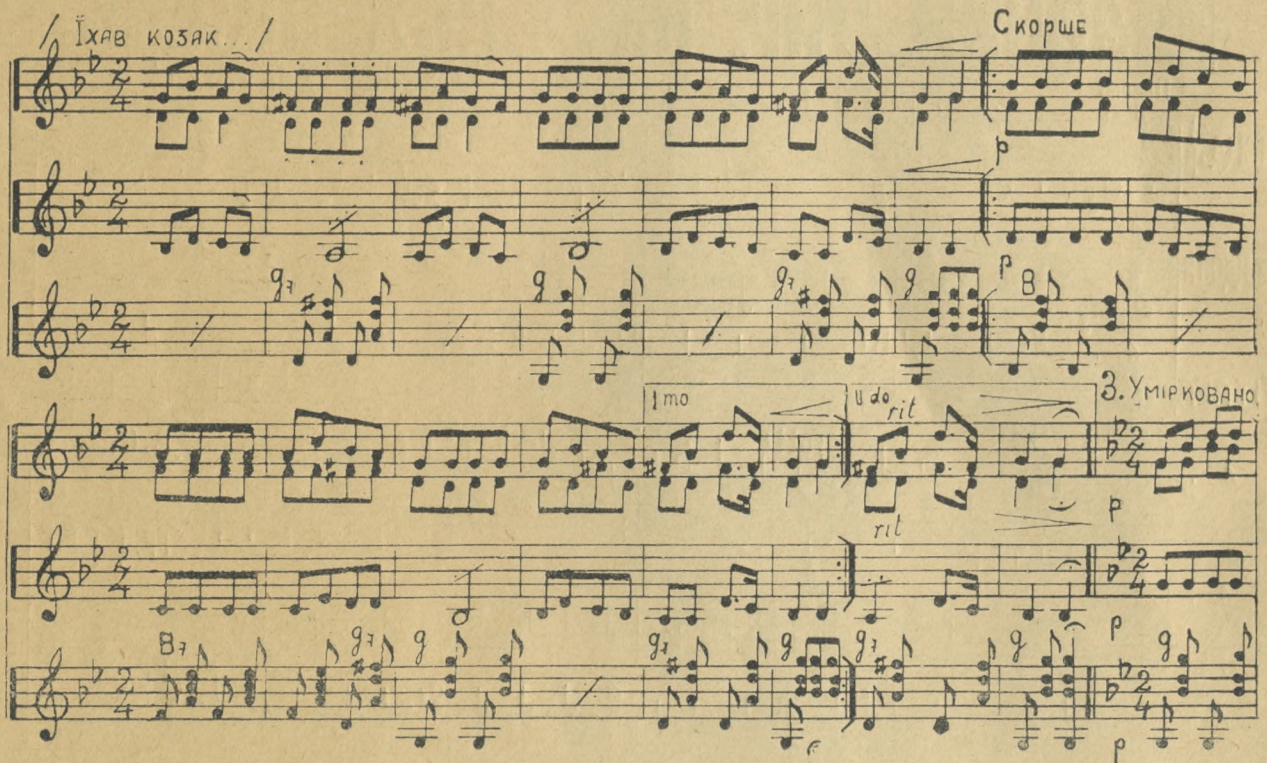
/ Їхав козак... /
Скорше
p
p
B
I mo
U do
rit
3. Умірковано
rit
p
p
B7
p

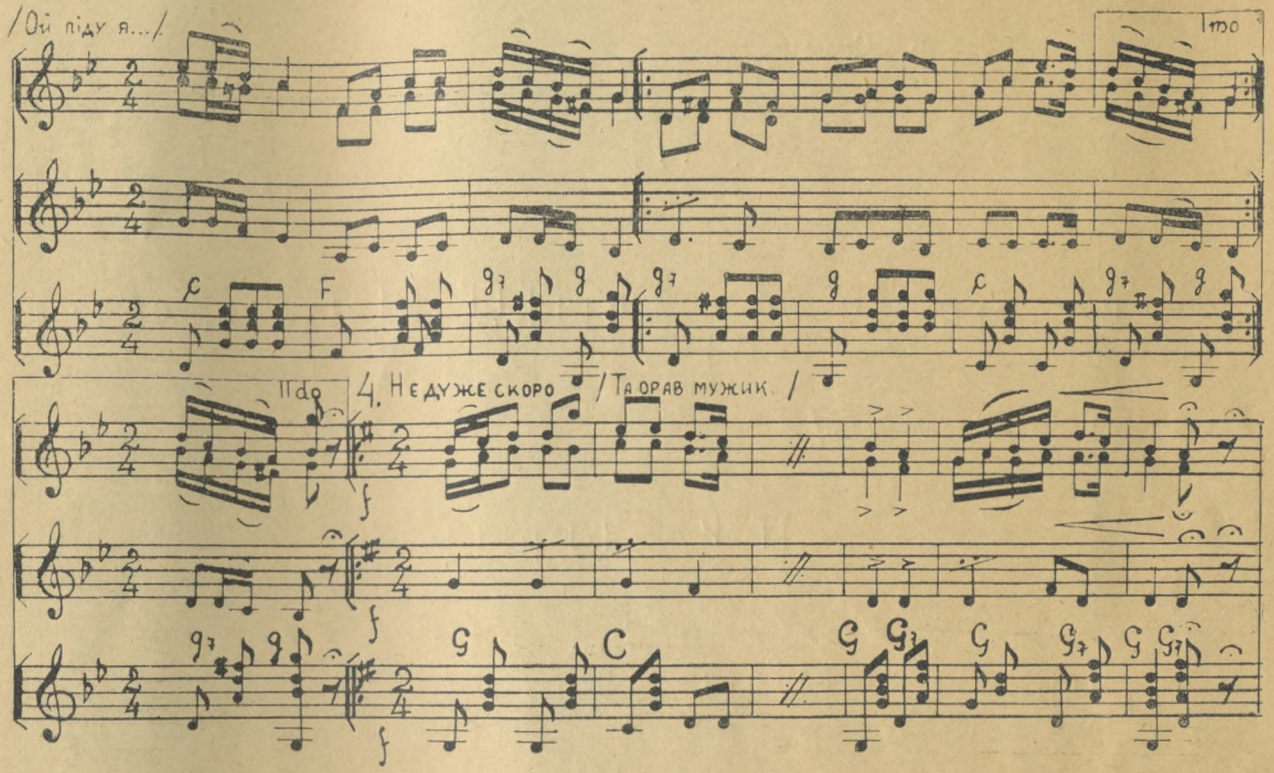
/Ой піду я.../
Ітро
F
Ітро
4. Недуже скоро /Та орав мужик /

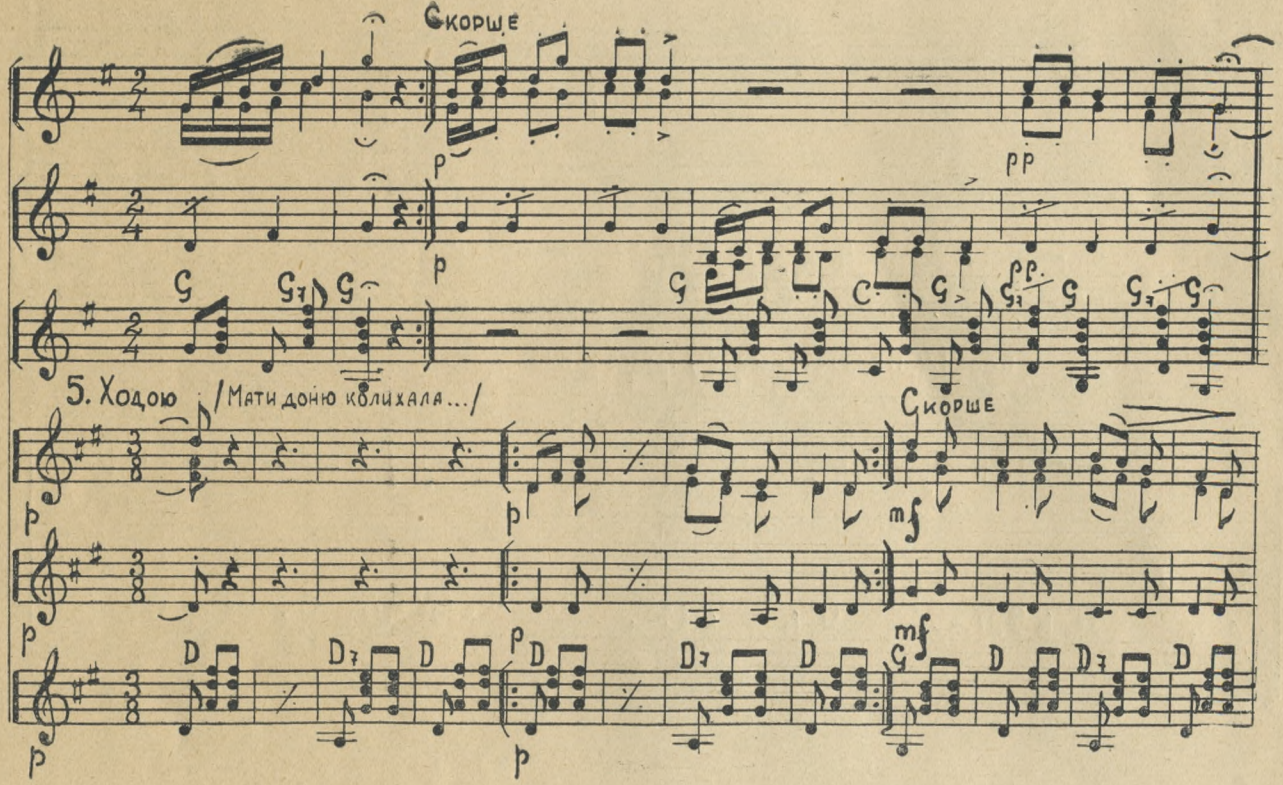
Скорше
p
pp
G
G7
C
5. Ходою
/Мати доню колихала.../
Скорше
mf
D
D7

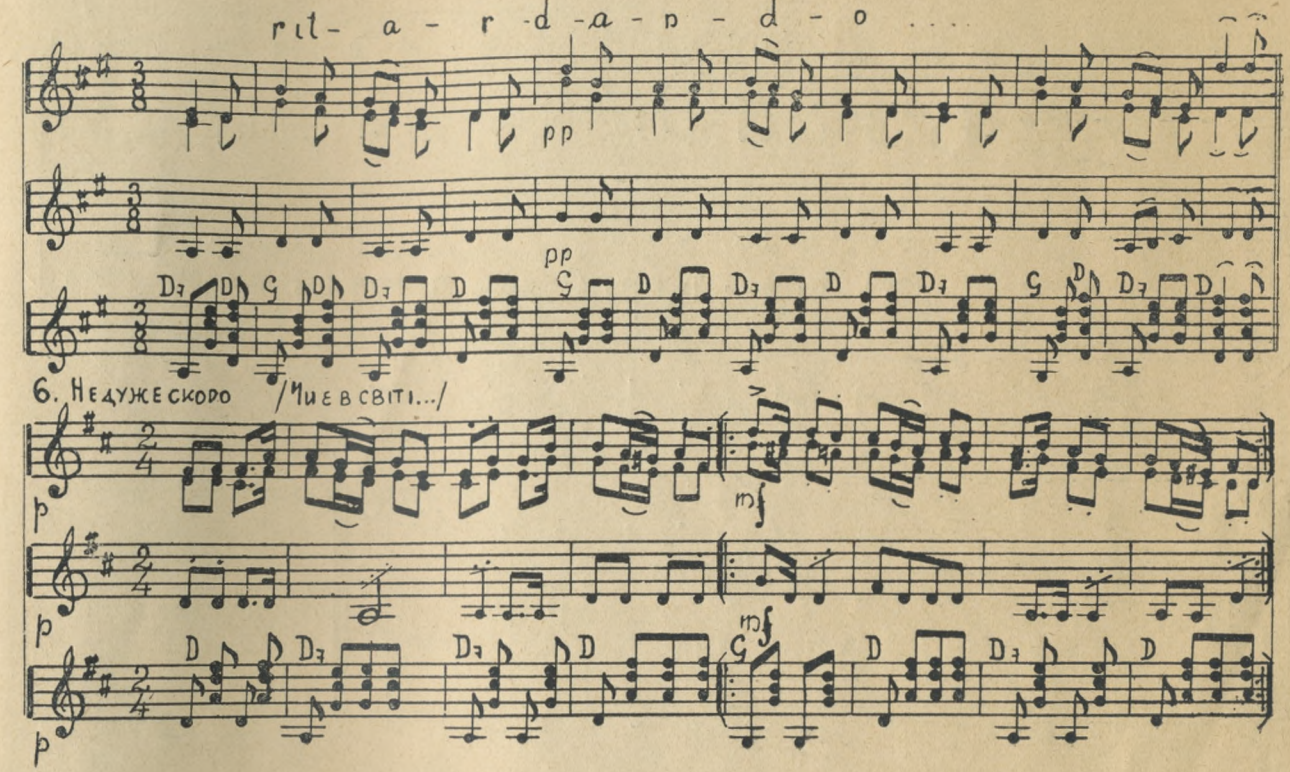
rit- a - r -d -a - p - d - o ....
pp
pp
6. Недуже скодо
/Чиє в світі.../
p
mf
p
mf
p

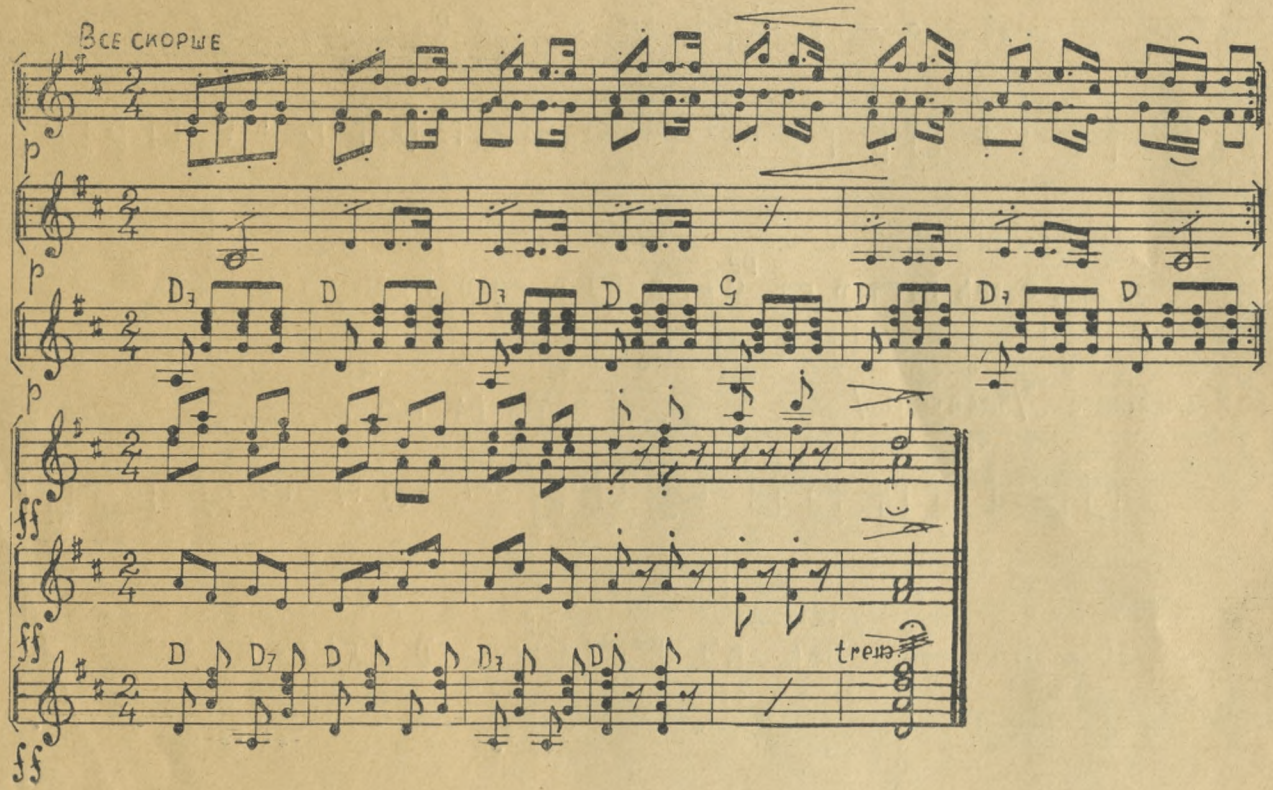
Все скорше
p
p
p
D7
D
D7
D
G
D
D7
D
ff
ff
ff
D
D7
D
D7
D
tremo

Закінчення.

Перепроваджування лекцій.

В салі, чи кімнаті, де ведеться лекції, повинна знаходитись таблиця з нотними лініями, на як й провідник-диріґент пише що потрібно, а музиканти відписують собі це до своїх зшитків. Всі грачі сидять півколом лицем до таблиці; по лівій руці від диріґента мандоліни, відтак мандолі й ґітари.

Після вступних уваг показує провідник як держати інструмент, як на ньому грати й як його строїти. Зчерги преступається до перших практичних вправ. Дальші лекції ділимо на дві частині: в першій вчимось строїти інструменти й перероблюємо практичні вправи, а в другій переходимо матеріял теоретичний. Поступаючи так крок за кроком, приходимо до практичного грання з нот. Кожну вправу переходимо докладно, без поспіху. Належні основи є передумовою доброго грання.

Диріґентські завваги.

Щоб всі грачі в один час зачинали й рівно грали, дає провідник відповідні знаки рукою, або паличкою-батутою Засада при дириґуванні є та, що на перший удар в кожному такті рука диріґента йде в долину, а на останній — до гори. Рухи руки мають бути виразні й певні.

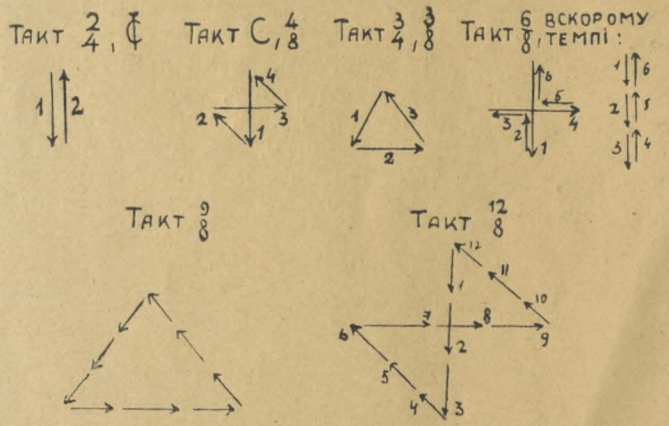

Рис. 100.

Тактування значимо правою рукою; ліва рука служить до показування динаміки. Кожний грач мусить пильно слідкувати за рухами диріґента й так грати, як він вказує.

Гурток можемо уложити півколом, або групами пр.

Рис. 101.

Диріґент звернений лицем до грачів; перші голоси укладає звичайно по своїй лівій руці. Дириґується з партитури, яку кладемо на пульпіті перед собою.

Кожний добрий диріґент, заки приступить до виведення якогось музичного твору, мусить сам його докладно перейти, пізнатись з ним, вичути його красу й так його віддати, відтворити, як цього хоче сам композитор, цебто той, що твір цей скомпонував-написав. Належить отже звертати увагу на темпо, на динаміку, на принагідні знаки й слова, при помоч яких композитор дає вказівки й точно їх придержуватись. Добре при тім є вслухуватись в гарно виведені твори, при кожній нагоді засягати ради фахівців, читати відповідну музичну літературу.

Часті проби, охота й послідовність в праці — це передумова поступу. При витривалій і солідній праці всіх грачів гурток повинен до двох-трьох місяців досить добре грати.

БІБЛІОТЕКА НАУК. ТОВ. ІМ. ШЕВЧЕНКА У ЛЬВОВІ

Зміст

Вступ

стор.

Як заложити мандоліновий гурток 4

Перша частина

Опис інструмент'в 5
Як держати інструмент та як на ньому грати . 6
Строєння іструментів 7
Перші практичні вправи 8

Друга частина

Деякі музичні завваги 10
Плян ґрифів 11
Ритм 15
Такт 15
Вправи на чистих струнах 16
Спільні вправи з пальцюванням 17
Лучення звуків 19
Точка після ноти й павзи 20

стор.

Передтакт 21
Вісімки й шіснадцятки 21
Точка над нотою 23
Хроматичні знаки 23
Гами 25
Інтервали й акорди 27
Поділ ґуртка на голоси 32
Темпо 33
Динамічні знаки 33
Музичні знаки, прикраси й значення деяких висловів 34
Вправи 35
Енгармонічні ноти й повний плян ґрифів . . . 48
Транспозиція 49
Гарна гра 49
В'язанка укр. народніх пісень 51

Закінчення

Перепроваджування лекцій 57
Диріґентські завваги. 57

Мандолінова орхестра при Ремісничо-Промисловій Бурсі у Львові під проводом К. Цепенди в 1937. р.

Вже шестий рік

виходить

щомісячними, чепурними випусками

„Українська Бібліотека“

найдешевшевше і найпочитніше Видавництво кращих творів українського й усесвітнього письменства

поверх 496.000 книжок Української Бібліотеки“ ”

з творами 53 авторів, розбрилося по українських домах, читальнях та культурно-освітніх установах Ще більше попливе їх по нашому краю в слідуючих роках, в яких „УКРАЇНСЬКА БІБЛІОТЕКА“ приготовляє до друку цілу низку цікавих і вартісних творів.

Усі видання „УКРАЇНСЬКОЇ БІБЛІОТЕКИ“ попереджені цікавими вступами і прикрашені портретами авторів та мистецькими й кольоровими обгортками.

Передплата на „УКРАЇНСЬКУ БІБЛІОТЕКУ“: в краю: Ч. С. Р., Австрії та Угорщині місячно 0·95 зл., чвертьрічно 2.60 зл., піврічно 5·— зл., річно 9·60 зл. За границею: піврічно 7·— зл., річно 13·— зл. згори. Передплату слати на адресу: **„Українська Бібліотека“ Львів, Руська 18. I., або чеком „Наш Прапор“ 500.277** з дописко̀ю: „У. Б.“.

ЗАВВАГА: Передплатники „Нашого Прапору“ дістають „У. Б.“ даром.

Читайте і ширіть одинокий ілюстрований дводенник

НАШ ПРАПОР

що виходить у Львові вже 6-ий рік у понеділок, середу й пятницю. Передплатники „Нашого Прапору“ одержують що **другий день** 8-10 сторін часопису, в якім мають:
найновіші вісті зі світової політики, статті з українського життя в краю і закордоном, статті на політичні, господарські і культурні теми, оригінальні дописи заграничних і краєвих кореспондент в, літературні, театральні і спортові вісті, цікаві фейлєтони, оригінальні ілюстрації з краю і ззакордону.

Кількістю і якістю інформацій заступає „Наш Прапор“ щоденну пресу, головно там, де нема щоденної пошти.

Точні Передплатники „Н. Прапору“ одержують крім того **щомісяця безплатно книжки** В-ва „Українська Бібліотека“, що в продажі коштують по 95 гр. Кожна книжка має найменше 128 стор., друкована на білім, добрім папері, в мистецьких, многобарвних обгортках. Також по значно знижених цінах (50 60%) одержують Передплатники видання „Аматорського Театру“.

Передплата в краю, Ч. С. Р., Австрії й Угорщині: річно згори зл. 18·—, піврівно зл. 10·—, квартально зл. 5·— місячно зл. 1·80, а в усіх инших краях: річно згори зл. 32, піврічно зл. 16, квартально зл. 8, або їх рівновартість.

Адреса: „НАШ ПРАПОР“ Львів, вул. Руська 18. І. чек. конто 500.277.

УВАГА! Нові Передплатники, які вплачують піврічну передплату (зл. 10·—), мають право одержати попередні випуски „У. Б.“ по 35 гр. за один випуск (замість по 95 гр.). Належитість треба вислати враз з замовленням.

Жадайте оказових чисел!

В-во „УКРАЇНСЬКА ПРЕСА“

Видавець Іван Тиктор

видає:

1. „Новий Час“ — Найбільший, загальнонаціональний, надпартійний, ілюстрований щоденник. Місячна передплата: 3·— зл. Точні Передплатники одержують кожного місяця за зворотом порта 40 гр. триаркушевий додаток „Всесвітної Історії“.

2. „Наш Прапор“ — єдиний у нас ілюстрований дводенник. Найкращий звязковий зі світом для Читалень, Кооператив і всіх товариств. Передплата разом з „Українською Бібліотекою“ місячно 1.80 зл.; чвертьрічно 5.— зл.; річно 18.— зл.

3 „Народня Справа“ — найбільший і найбільш поширений ілюстрований тижневик для селянства. Передплата: місячно 0.90 зл.; піврічно 5.— зл.; річно 10.— зл.

4. „Дзвіночок“ — найбільший національний, незалежний журнал для українських дітей. Передплата: піврічно 1.10 зл.; річно 2.— зл.

5. „Комар“ — єдиний у нас тижневик гумору й сатири. Передплата: місячно 1.— зл.; піврічно 5.50 зл.: річно 10 — зл.

6. „Історична Бібліотека“ — учить про минуле. Передплата: місячно 1.20 зл.

7. „Українська Бібліотека“ — кращі твори нашої літератури щомісячними випусками, Передплата: місячно 2.60 зл.; піврічно 5.— зл ; річно 9 60 зл.

8. Рідне Слово“ — бібліотека для селян.

9. Музична Бібліотека“ — дбає про репертуар для хорів

10. Аматорський Театр“ — постачає все свіжий репертуар театральним гурткам.

11. Бібліотека церковно-релігійних книг“ — молитвенники й переклади св. Письма та Богослужебних Книг.

12. Календарі: „Золотий Колос“ — „Для Всіх“ — „Комаря“ — кишеневі й стінні календарі. Портрети — образи — однодневки.

АДРЕСА:

Львів, вул. Косцюшка ч. 1. а.

У-189506

БІБЛІОТЕКА
НАУК. ТОВ. ім. ШЕВЧЕНКА
ЛЬВІВ

У-189506

1.00

ПРОВЕРЕ
С/Ф. 198

И664.717
О Щ315.66
Д-537

О